

TJ147
1603/11

2711.

БИБЛИОТЕКА

НАШИ ВРЕМЕНА

НАШИТЕ ХЕРОИ

Редактор: ПЕТКО ПЕЕВ

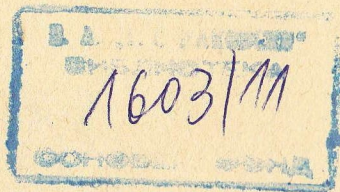
Година VII

Книга 26

256 1844

Всички права запазени за
редакцията на библиоте-
ка НАШИ ВРЕМЕНА

РАЗКАЗИ

посветени на хероите от
2 ПЕХ. ТРАКИЙСКА-СТРАЖИНСКА ДИВИЗИЯ

ВМЕСТО ПРЕДГОВОР

Войната е била и продължава да бъде онзи решителен изпит на народите и държавите, който те полагат пред историята. На тоя изпит те се явяват с целия си духовен, морален и материален капитал събиран от цяло поколение или дори от редица поколения.

Тежко на победения! — това е викът изтръгнат от живата действителност през вековете, това е викът останал и до наши дни въпреки всички най-хубави пожелания и кабинетни мъдрувания.

На тоя изпит пред историята е призован да отговаря днес и българският народ. И въпреки крайно неблагоприятните и тежки предпоставки, при които е поставен да води войната, въоръженият български народ създаде епопеи, на които могат да завиждат и най-могъщите армии; той създаде такива дивни подвизи, с които може да се гордее всеки българин.

А да се съберат тия дивни подвизи; да се посочат техните херои, не херои книжни и творения на

фантазията, а херои от плът и кръв, херои от българска майка родени; да се разкрие божественият пламък посочващ пътя на дълга, на славата и пътя към себеотрицанието пред олтара на Родината, за да завещае всичко това като най-скъп дар на идните поколения — ето това е една от скромните задачи, които си е поставила редакцията на библиотеката **Наши времена**.

Настоящата книга е посветена на хероите от 2 пехотна дивизия, която през буреносните есенни дни на 1944 година набеleyа своя път с светлите победни имена — Деве баир, Киселец, Крива Паланка, Стражин, Страцин, р. Пчиня, Куманово, Скопие. А над всички тях блести ореолът над Стражин, с който дивизията свърза неразривно своето име, защото нейното ново име е вече: 2 пехотна Тракийска-Стражинска дивизия.

Ще мине време, страстите ще заглъхнат, атмосферата ще се пречисти и пред погледа на всички българи ще затрепти онова светло сияние, което се излъчва само от дивните подвизи на безсмъртните херои.

И четейки предлаганите в тая книга разкази, ако читателят почувствува безсмъртния дух на родения от българска майка херой, ако душата му затрепти заедно с неговите добродетели и неговите стремежи, ако тоя дух разпали дори искрица от оная

любов, която е нещо по-висше от живота, тогава и авторите на тия разкази и ние от редакцията ще почувствуваме, че сме изпълнили своя дълг, и към херои, и към Родина.

от Редакцията

Всичко, което се отнася до редакцията, се отправя на адрес:

Библиотека Наши времена
бул. Цар Освободител 17, София

за справки телефон 4-25-55

Петко Пеев

ЛЕГЕНДАРНИЯТ

Войната, най-последната война, бе вече обявена. А с нея не оставаше нито една велика сила в Европа, било отвъд океана, с която нашата малка и толкова изстрадала страна да не е в война.

Събитията идваха тъй бързо едно след друго, а при това всяко едно от тях бе тъй съдбоносно, че човек нямаше нито време, нито сили да ги проумее.

И за туй може би всред възторга и опиянението не липсваше смущение и дори уплаха. Една смесица от чувства, които просветляваха едни, а други помрачаваха.

А в това време казармите се изпълваха с мобилизирани войници, за да станат извор на ония живи потоци, които протекоха буйно оттам, сливаха се някъде по пътищата и всички се отправяха неудържимо към запад.

Тъй вървяха те и дне и ноще, тъй вървяха и полковете от втората Тракийска дивизия, докато се намериха отвъд Кюстендил по юго-западната граница.

Един ден се получи и първата оперативна заповед по армията. А с нея се заповядваше да се мине границата, да се изгласка новият враг от Крива Паланка, Куманово, Скопие и да се прогони той от долините на Морава и Вардар.

Генерал Никола Генчев чете заповедта, препрочита я внимателно, проучва я и се замисля дълбоко. Планът за настъплението бе вече готов в главата му. И все пак тъмната сянка от челото му не се вдигна. Тя остана там като някакъв тъмен облак, прикриващ мислите, които все още не му даваха покой.

А нима нямаше за какво да мисли доблестният генерал?

— За неговите длъжности?

— О, генералът ги познаваше добре, но той вярваше в себе си, вярваше непоколебимо в своите сили.

— За неговите голями отговорности? — той знаеше какви са те, но също знаеше, че каквито и да са тия отговорности, каквито и последици да изискват те, той има в себе си достатъчно смелост, има и достатъчни сили, за да ги посрещне открито и да отговаря за тях.

Не за себе си мислеше той. Възторгът и опиянението от септемврийските дни не помрачиха погледа му. От него обаче не бе останало скрито нито смущението, нито уплахата, появили се в хиляди и хиляди лица. И нещо повече дори. Той четеше ясно въпросите, които се бяха врязали дълбоко по лицата на хиляди и хиляди негови съвременници:

— Ще можем ли ние да се мерим с германците? Не е ли безразсъдно да се хвърлим в война срещу силна и многомилionна Германия, чиито войски доскоро шестуваха от Атлантика до Волга?

Въпросите бяха сериозни и генералът не можеше да ги отмине с пренебрежение. Нещо повече. Той си даваше сметка за обстоятелството, че не само бяхме до вчера съюзници, но от редици години на българите бе внушавано, че германците са силни, въоръжени до зъби и непобедими. Криво или право, основателно или не, но всички тия внушения не можеха да бъдат заличени с един замах, те не можеха да изчезнат под напора дори на най-силния и искрен възторг. Всичко това проникателният генерал схващаше и затуй тъмната сянка от високото му чело не се вдигаше.

Генерал Никола Генчев, обаче, не бе от тия хора, които можеха да се смутят пред каквито и да е изпитания. За себе си той бе

убеден, че за България няма друг път, няма друг избор. А време за спокойно обсъждане и разяснение, време за опомняне на изплашените — нямаше. Липсваше дори онова най-кратко преходно време, което е нужно за средния, обикновен човек, за да разбере, че довчерашият съюзник, днес е вече опасен противник. А трябваше не само да се разбере, но трябваше и да се почувства, че колкото силен и мощен да е тоя противник все пак той трябваше да бъде бит от българите, трябваше да бъде прогонен далеч от техните граници. За тях, за тяхното бъдеще, това бе неотразимото повеление на историческия момент.

От друга страна командирът на Тракийската дивизия знаеше, че от решително, дори от съдбоносно значение, за по-нататъшния ход на военните действия ще бъде първата среща, първият значителен бой. И като добър лекар и още по-добър сърцеведец, той тръгна из разположението на своите полкове. Той долавяше пулса на смутените, определяше диагнозата на тия, които страдаха, и с своя кадифян глас, който се лееше топло и сърдечно, стопяваше съмненията, укрепваше вярата и войниците го поглеждаха с повече доверие, на душите им ставаше по-леко.

Никога, може би, един генерал не е по-

веждал своите полкове при толкова неблагоприятна политическа и психологическа обстановка и никога първият бой на такива войски не е криел в себе си толкова решително значение за по-нататъшния ход на военните действия, както бе случаят с генерал Генчев. Но за туй пък, той носеше в гърдите си такава вяра и в сърцето си такъв пламък, че когато той се е устремил вече към победата, нямаше земна сила, която би могла да го спре.

Тъй генерал Генчев с своята засилена Тракийска дивизия се изправи пред първото изпитание, пред първия решителен бой. Най-северно, на дясния фланг на дивизията бяха заели изходното си положение Чепинци, а в ляво от тях бяха разположени Пловдивци, Козлодуйци и Средногорци.

На трети октомври 1944 година, с един смел удар, Чепинци успяха да заемат билото на масива Киселец, който преграждаше пътя на дивизията към Крива Паланка и по-назад към Куманово и Скопие. Германците се стреснаха от тоя удар и оценявайки голямото значение на масива Киселец, предприеха контърнападение и сполучиха да заемат отново билото. Не останаха длъжни и Чепинци. Още следната нощ те пак изтласкаха германците. И заредиха се удари и контърудари, при които стрелката на победата силно се

залюля. И цели три дни и три нощи тя се насочваше ту към българите, ту към германците, но никой от тях още не бе успял да я задържи здраво към себе си.

Още когато се почна боят, генерал Генчев напусна Гюешево, където беше щабът на дивизията, и се настани на командното си място на Девебаир. Когато, обаче, стрелката на победата се залюля силно между двете борещи се страни, когато това колебание на успеха ставаше застрашително, той напусна и командното си място.

На шести октомври още рано сутринта той отправи погледа си към бойните линии напред. Наистина, с мислите си, с душата си, с цялото си сърце, той беше при своите войници, при бойците от първите линии. Но в ранното и светло утро това каточели съвсем не бе достатъчно за него. Нещо го теглеше, привличаше напред. И той тръгна към дясния фланг на своята дивизия, тъкмо там, където толкова упорито бе оспорвана победата вече от цели три дни.

Когато стигна при минохвъргачната рота, разположена на самата бойна линия, близките войници се вгледаха в него и не можеха да откъснат погледа си, каточели все още не вярваха, че тоя строен офицер, облечен в подплатения с кожи шинел и с фуражка, вместо с каска, е техният генерал. Някои до-

ри го гледаха с учудване, каточели искаха да кажат: какво търси той при тях, тук ли е мястото на тоя голям командир?

Но в това време някой извика нещо, обърна се на ляво и посочи с ръка. Генерал Генчев инстинктивно също се обърна, но в същия миг, челото му се помрачи, мургавото му лице стана още по-тъмно, а от черните му очи засвяткаха искри.

Придружаващите го, обаче, офицери нямаха време да разберат какво точно става там в ляво на билото на масива Киселец, какво става и в гърдите на тяхния генерал, защото той, изглежда, съвсем бе забравил за своите четиридесет и осем години и с всички сили се устреми бегом към билото на Киселец. И, въпреки това, никога тия четиристотин крачки, които трябваше да измине, не бяха му се виждали тъй дълги, тъй безконечни.

Едри капки пот блестяха на челото му, други се плъзнаха по лицето му, когато се намери зад билото на Киселец. Там бяха негови войници, които току що бяха се отдръпнали от позицията — същата позиция, за която от три дни се борят и която няколко пъти вече завладяват, но все още не могат да удържат. Изглежда, силите им не достигаха, врагът бе не по-малко от тях упорит или имаше нещо, което нашите войници,

колкото смели и упорити да бяха, все още не можеха да преодолеят.

И тъкмо в тоя критически момент за бойците, при тях се намери генерал Генчев. Запъхтян, изморен, още не отдъхнал си, той вдигна ръка, каточели с един замах искаше да спре някакъв порой — мътен, шумящ, стихнен. И в същия миг гласът му прогърмя.

Войниците се спряха, вдигнаха глава и като мълния между тях се разнесе:

— Генералът, нашият генерал!

Няколко минути само след това, от близката дружина Чепинци и от картечната дружина образуваха гъсти редици около него. Генерал Генчев знаеше, че минутите бяха скъпи, миговете съдбоносни. И отново кадияният му глас прогърмя:

— Чепинци, забравихте ли какво ми казахте още преди да тръгнете в поход? Забравихте ли обещанието си да ме следвате по пътя на дълга и славата? Ще посрамите ли вашите славни бащи?

Укорът беше силен, но в тоя критически момент нямаше място за слабост, нито за пощада. Войниците в тоя миг изправени пред врага най-добре почувствуваха това. Ако присъствието на тяхния генерал каточели стовари от плещите им голям товар, неговите укори ги стреснаха, съживиха, извикаха нови сили. И челата се проясниха, лицата светнаха.

Тогава генералът издигна гласът си тъй, че да бъде чуто от всички, които бяха там, и показвайки с ръка билото, което се издигаше напред, завърши властно:

— Ето Киселец. Той трябва да бъде наш. От вас го искам!

Генерал Генчев знаеше въздействието, което указаха, и присъствието му, и словата му. Но той не искаше да рискува. В тоя първи решителен бой на неговата дивизия и особено след тридневните колебания, които бе отбелязала стрелката на победата, той реши да хвърли и себе си в везните на борбата, но да изтръгне най-сетне окончателно тая победа?

Ако неговите войници влизаха сега за първи път в бой, той бе вече кален боец, изживял бе първите трепети и колебания на боя, знаеше от личен опит какво значи водач, какво е чародейното въздействие на личния пример.

Тя още преди двадесет и седем години, тогава още съвсем млад офицерски кандидат, не беше ли той, който в един критически момент извиквайки: „След мен!“¹⁾ — бе се хвърлил първи срещу врага?

Забележка 1: В книга 2 от Нашите херои за тоя случай е поместен разказът: „След мен!“ — посветен на тогавашния офицерски кандидат, а сега вече генерал, Никола Генчев.

1603/11

Сега той не произнесе тия слова, не каза нито дума повече, а само се обърна към Киселец и тръгна към билото.

Войници и офицери потръпнаха от това величие на духа. В тях, каточели стана някакво прераждане. И, чувствувайки как израстват, как се изпълват с непознати за самите тях сили, из гърдите им се изтръгна такъв вик „ура“, че и Киселец, и околните върхове познаха станалата промяна. В същия миг, каточели в тях бе се отпънала някаква пружина и те се понесоха неудържимо напред. А малко след това не само настигнаха, но и задминаха своя генерал.

Тогава той се спря, усмихна се и, проследявайки с поглед стихията, която се носеше напред, в него се затвърди напълно увереността, че младото поколение наистина не ще посрами своите славни бащи.

И с вперен поглед напред, генерал Генчев се изкачи на билото на Киселец. Масивът беше вече овладян, но тласъкът, който той даде, бе толкова силен, че Чепинци не се спряха там, а се спуснаха все тъй неудържимо по отвъдния склон. Нито оглушителният трясък на мините, нито зловещото клокочене на германските картечници, нито десетките бетонни бункери можеха вече да ги спрат.

Картината бе толкова величествена, че

генералът остана като захласнат на самия връх. Около него се пръскаха мини с страшен трясък, стотици железни парчета съскаха край ушите му, а той дори не ги забелязваше, унесен от величието на това, което ставаше пред него. Неговите войници бяха станали неузнаваеми. Те се бяха превърнали в стихия, която поваля и завлича всичко след себе си. Първите вериги увлечени в преследване на отстъпващите германци дори не обръщаха внимание на бункерите, макар че те още бяха заети и изригваха огън и смърт. Тия здрави бетонни бункери, около шестдесет на брой, бяха просто прегазени, за да се справят с тях по-задните вериги. И наистина, те се справиха. От тях не излезе нито един противник — всичко живо бе унищожено.

А преди да завърши денят, генерал Никола Генчев с искрата, която запали в сърцата на Чепинци, и тласък, който той даде с присъствието си и с личния си пример, не само грабна първата значителна победа в новата война, но даде и първия легендарен генерал, за когото действителността лесно би била взета като легенда, а често невероятната, но красива легенда биваше самата действителност.

Завършил като магьосник своето дело за тоя ден, генерал Генчев застанал на завла-

дяния вече окончателно масив, дълго се заслушваше в тежките стъпки на неговите войници, които още същия тоя ден бяха стигнали покрайнините на градеца Крива Паланка. Но в същото време погледът на генерала се взираше далеч на запад към Стражин — друг един масив, който преграждаше пътя на неговата дивизия към водите на река Пчиня и към долината на река Вардар. И взирайки се по тоя път скромният и доблестен генерал дори и не подозираше, че тъкмо по тоя труден и славен път ще израстнат толкова легенди за него.

Двата ордена за храброст — IV степен първа класа и III степен втора класа — които получи само за два месеци бойна дейност, са безспорно доказателство за бойните качества на генерал Никола Генчев и все пак те твърде малко говорят на сърцето. Вслушаме ли се, обаче, в неговите офицери и войници, проследим ли и неговите бойни стъпки ние еднакво ще се възхищаваме и от красивата легенда и от самата действителност, защото в своята същност те напълно се покриват.

ПРОЯСНЕНИЕ

Още от първите дни на септември появилите се над политическия хоризонт на Третото българско царство тъмни, буреносни облаци започнаха все повече и повече да се стъстват. Чувствуваше се вече, че атмосферата е наситена с електрическо и че всеки миг бурята може да се разрази със страшна сила.

И това, което ставаше неизбежно, което по неумолимите закони на обществата и народите трябваше да се случи, най-сетне дойде. Тогава всред гръмотевиците и светкавиците на разразилата се буря пламна и искрата на най-новата война. Малка България прие хвърлената ръкавица, прие предизвикателствата с вдигната глава и намери достатъчно сили в себе си, за да се защити. Тогава по силата на своето право да живее и да нарежда сама съдбата си тя не се поколеба да извади меча и да обяви война дори на голяма и мощна Германия, както би обявила и на всеки, който би дръзнал да заплаши нейната свобода и нейната свещена земя. За тях българите са се борили от хилядолетия, за тях сега проливат кръвта си, за тях са готови да се борят докато съществуват българи на земята.

Още при първата искра на войната, още при първия зов на Родината дружини и полкове потеглиха на запад. За там потегли и девети пехотен Пловдивски полк и още в първите дни след обявяване на войната той се намери на югозападната граница. И там застана като гранитна скала на шосето, което идва от долината на Вардар и води през Деве баир за Кюстендил и София.

В същото време германски колони се насочиха към нашата западна граница. Очевидно, те искаха да нахлуят в свещената наша земя, да внесат смут и да турят ръка на всички нейни източници.

Наистина нашите войници още нямаха боен опит, те нямаха опитността на воюващите вече шест години германци, но тяхната безпределна любов към Родината, тяхният усет, наследен от бащи и деди, който носеха в кръвта си, допълваше всичко онова, което не им достигаше в подготовката, материалната екипировка или пък в бойния опит. И за това първите престрелки, първите нападения на германците действаха както първата бойна закалка.

Полкът бе разположен по граничните височини от двете страни на шосето. Първата дружина от полка заемаше седловината Деве-баир, през която минаваше самото шосе.

А най-деликатният участък от позицията бе поверен на втората рота.

Противникът бе правилно оценил значението на тоя участък и от няколко дни правеше упорити опити да се домогне до него, да овладее седловината Деве баир и оттам да надникне към богатото Кюстендилско поле.

На четиринадесети септември 1944 година след едно няколкочасово затишие изведнаж по окопите и по цялата позиция на Деве баир се изсипа град от снаряди и мини. Земята закипя. Високи гейзери от пръст и камъни, примесени с смъртоносни железни парчета, се издигаха нагоре, за да се изсипят като град над главите на защитниците. А те притаили дъх очакваха с трепет своя ред, очакваха само заповедта на своите командири. В това време обаче, всред тоя страшен кипнеж, по волята на providението, мнозина не дочакаха тоя момент. Смъртта косеше безпощадно и броят на жертвите растеше с всеки изминат миг.

Тогава опитният враг използва момента и хвърли своите щурмуващи колони. Напорът на германците бе силен, нашите загуби бяха вече чувствителни и тънката и разрежена отбранителна линия започна да се огъва. Врагът и той не щадеше силите си и с цената на големи жертви бе достигнал само

на няколко десетки крачки от окопите, а отделни негови войници дори бяха стъпили на нашата позиция. Още малко, съвсем малко усилие от него и той ще стане господар на Деве баир. А после? — Вратата за богатото Кюстендилско поле ще бъде разтворена за него.

В същото това време в ляво от седловината Деве баир имаше две очи, които следяха с трепет развитието на борбата. Там на една височина бе разположена четвърта рота от девети пехотен Пловдивски полк. Двете очи, които следяха с трепет развитието на борбата бяха очите на командира на тая рота поручик Никола Георгиев Гечков. Разположил ротата си на височината в ляво от Деве баир, той имаше задачата да пази левия фланг на своята дружина и да не допуска врага да се промъкне от тая посока.

Когато обаче Деве баир закипя, особено когато германците успяха да се промъкнат през нашия преграден огън, поручик Гечков вече не откъсна погледа си оттам. И проследявайки всеки трепет на борбата, всяко ново приближаване на германците, сърцето му се свиваше от страшна болка. В такива мигове искаше му се да хвъркне сам, да се хвърли в борбата и да помогне на своите изнемогващи братя. И дори нещо повече. Струваше му

се тогава, че и чудо може да направи, но ще грабне победата.

Заповедта, обаче, която бе получил, и задачата, която му бе дадена, да пази фланга на дружината, бе ясна и категорична. Тая именно заповед го възпираше, тя въздържаше, тя обуздаваше порива му.

Но в един миг, когато забелязва, че там всред кипящата земя на Деве баир нашата отбрана се огъва, когато със собствените си очи видя германски войници стъпили на нашата позиция на Деве баир, пред очите на тоя тридесет и две годишен мъж пречерня. Той каточели очакваше тъкмо тоя критичен момент, обърна се към своите войници и изкомандува:

— Напред, момци!

И в същия миг пръв се хвърли напред.

Това, което последва, трудно се подава на описание. Войниците познаваха своя командир, а той, предал им своите чувства, своите изживявания, изглежда, не се съмняваше ни най-малко в това, което ще стане.

Войниците от четвърта рота, спускайки се от височината, бяха се превърнали в същински ураган. И как бяха изминали тия петстотин метра, които ги отделяха от Деве баир, никой не би могъл да ви каже, нито пък какво стана, когато стигнаха там.

Това, което по-късно началството узна, бе, че на Деве баир не бе останал нито един жив германец, че позицията бе спасена и че първата победа на армията, колкото и скромна да беше тя, бе вече спечелена.

Спечели я доблестният поручик Никола Георгиев Гечков от пловдивското село Кръстевич.

И нямаше нужда да питат и да търсят победителя. Неговото светнало лице бе толкова знаменателно, че то каточели се отрази по цялото българско небе, разведри атмосферата и на хоризонта се забеляза проявление.

Тогава хиляди и хиляди български сърца, потиснати и смутени, почувствуваха първото проявление.

ВДЪХНИ ВСЯКИМУ, О, БОЖЕ!

Моята молитва

Вдъхни всякому, о, Боже!
любов жива за свобода —
да се бори кой как може
с душманите на народа.

Хр. Ботйов

След като откърти надвисналите над нашата граница при Деве баир германски вой-

ски, след като изтръгна победите при връх Киселец и град Крива паланка и след като записа славната епопея при Стражин, втора пехотна Тракийска дивизия премина сравнително без особени усилия Страцинската позиция и преди да се спусне към долината на река Вардар, трябваше да се спре на линията на река Пчиня.

Тук се заредиха цяла низа боеве, които в своята цялост трябваше да дадат една нова победа за дивизията и един нов урок за врага. И от цялата тая низа боеве, това, което се случи на неособено голямата височина Перос, е някак по-особено.

Височината си е като всяка височина — по-малко или повече издигната, а боят е както всеки бой — кървав, упорит, жесток. Но това, което тук бе по-особено и което придава на подвига по-ярък ореол, това са безспорно новите войни, за които безсмъртният и вдъхновен наш поет бе казал в своята молитва:

Вдъхни всякому, о, Боже
любов жива за свобода —
да се бори кой как може
с душманите на народа.

Един от тия по-особени войни бе поручик Ненчо Ангелов Гърев, роден в Пазар-

джишкото село Росен. В новата война той тръгна с 27 пехотен Чепински полк и бе зачислен като взводен командир в първа гвардейска рота при полка.

И ето тъкмо това е по-особеното обстоятелство, през призмата на което ние трябва да погледнем и поручика, и неговите гвардейци, и това, което те извършиха.

Някои са склонни да гледат на гвардейците с известно недоверие. И нека признаем, че поради тяхната недостатъчна или дори много слаба военна подготовка, това недоверие бе до известна степен основателно. За хероите и за великаните по дух обаче достатъчно е само да са погледнали смъртта право в очите, за да паднат различията и пред подвига да бъдат напълно изравнени.

Нима пред величието на извършения подвиг са нужни въпроси като тези: От къде идеш? Какъв си бил? Каква подготовка имаш?

Източно от река Пчиня се издига височината Перос, която стърчи над околната местност. Тъкмо за това може би германците се бяха здраво залостили на нея и от солидните си окопи не позволяваха ни най-малкото приближаване към реката в тоя участък.

За да може да продължи настъплението на полка, беше абсолютно необходимо германците да бъдат прогонени от тая височина.

Денят двадесет и седми октомври 1944 година вече преваляше, когато тази задача бе възложена на поручик Гърев. Той познаваше височината, защото от няколко дни вече тя му се навираше в очите; знаеше, че е добре укрепена, защото от нея германците жареха безпощадно върху всеки, който се показваше, а все пак колкото чудно, толкова и странно — той не само не се смути, когато получаваше заповедта, но се почувствува горд, че именно той е избраникът, който ще трябва да си примери силите с опитните и стари германски войскари. В същото време гърдите му се издигнаха, накупялата в тях мъст заклокочи, очите засвяткаха и ръцете му се свиха инстинктивно в юмруци.

И без да губи нито миг той почти бегом се отправи към своя взвод. Никога неговите гвардейци не бяха го виждали такъв — с светнало лице, с пламтящи очи. И преди още той да им заговори, преди да бяха чули дори една негова дума, те бяха разбрали много нещо.

Денят вече си отиваше и време за губене нямаше. Поручик Гърев даде своята заповед и взводът прикрито се пръсна в боен ред, но когато се показаха на близкото хребетче, сноп от куршуми засвистяха край тях.

Предупреждението на германците бе внушително, но гвардейците на поручик Гърев

не трепнаха. Те само поглеждаха към своя командир, комуто единствено в тоя момент вярваха и комуто бяха готови напълно да се подчиняват. С един жест на ръката той ги накара да се прилепят към земята, а когато огнената вихрушка затихна, пак по негов знак започна прецеждането на взвода напред. Това прецеждане ставаше на малки групи, които пропълзяваха по корем до близкото покритие.

Тъй се преминаха няколко пропълзявания почти без загуби, но когато германците забелязаха това, когато пред веригата се изпречи значително открито пространство и когато към вражия пехотен огън се премесиха и минохвъргачки и картечници, настъпиха сериозни изпитания.

Веригата бе прикована към земята, жертвите се увеличаваха, а някои започнаха да се озъртат назад. Това състояние не можеше да продължи. Напрежението бе стигнало крайния предел.

Поручик Гърев схвана критическия момент, погледна своите гвардейци, надигна се и изкомандува:

— Напред, момчета!

И тия, които до преди миг не можеха да си покажат дори главата, надигнаха се и последваха своя доблестен командир.

Тласъкът бе даден от поручик Гърев и

пак той бе, който го поддържаше, докато стигна подножието на неособено голямата височина. Да се остане дълго в това положение бе колкото опасно, толкова и безсмислено. Нужен беше нов и може би последен тласък, но нужни бяха големи, несломими морални сили за това.

В такива моменти истинският командир най-малко мисли за себе си. И интересно е, че колкото по-малко внимание обръща за своята личност, за себе си, толкова повече израства пред собствените си очи и толкова повече силите му се развихрят в истинска стихия.

Поручик Гърев, изглежда, бе надмогнал себе си и той отново се понася към върха. Скоро затрепчават бомби, едно парче се забива в лицето му, кървави струи го обагрят, но той с пистолет в ръка продължава атаката, заповядва, командва докато стъпва в германския окоп.

Но когато той е вече победител, когато врагът се спуска назад, хероят не бе пощаден. За втори път ранен, сега вече тежко, той се строполява на земята.

И все пак тоя, който отдавна в гърдите си носеше любов жива за свобода, намери сили в себе си да надмогне болките си, да се надигне и да даде своите нареждания за за-

държане това, което с кръв и жертви бе спечелено.

Вярни негови войници го грабват и понисат назад, но... смъртта го не пощади.

Поручик Ненко Ангелов Гърев умря, за да остане да живее неговият подвиг.

КИСЕЛЕЦ

От три дни вече българи и германци си оспорват господството на масива Киселец, от три дни преминава ту в едни, ту в други ръце, а той, властелинът на висините, забил чело високо в облаците, намръщен и нещо недоумен, поглежда на запад и каточели се чу-ди какво търсят тук, при него, тия чужденци, дошли толкова отдалеч.

Издигащ се непосредствено на север от шосето, което иде от долината на река Вардар и минава през Куманово за Кюстендил, тоя масив бе използван умело от германците за своите бойни действия срещу България. Облегайки се на него те искаха да преминат границата при Деве баир, да навлезат в богатото Кюстендилско поле и оттук да заплашат столицата или пък да се спуснат към долината на Струма. Но когато бяха изтласка-

ни от Деве баир, те се постараха да създадат от Киселец първата преграда за българите, които биха се опитали да се насочат оттук към долината на река Вардар.

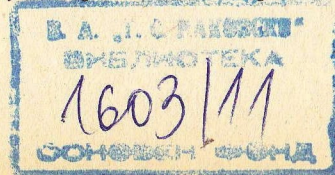
И действително германците имаше защо да вземат предпазителни мерки. По плана на българското командване оттук се насочваше цяла една армия, в състава на която влизаше и втора Тракийска дивизия. Пред частите на тази именно дивизия се изпречваше масивът Киселец.

След тридневните променливи успехи на борбата, късно вечерта на пети октомври 1944 година командирът на втора дивизионна картенна дружина получи заповед да излезе напред, да се влее в бойния ред и да атакува централните бункери, които образуват скелета от отбраната на масива Киселец.

— Да атакува? — се замисли командирът, някак изненадан от получената заповед.

Той знаеше, че предназначението на дивизионната картенна дружина е по-скоро със своя мощен огън да подкрепя атаката на пехотните части, отколкото сама тя да атакува, но тая изненада трая само миг.

Командир на дружината беше капитан Александър Цеков Дюлгеров. Той наистина не бе участвувал във война и току-що бе пристигнал на фронта, но това което чувствуваше, че трябва да направи, за да изпълни по-

лучената заповед, го приравняваше и към най-опитните стари бойци, които са се отърсили от много ненужен теоритичен баласт и за които няма невъзможно.

Та нали същият този капитан Дюлгеров, сега вече тридесет и осем годишен мъж, много по-рано, още като невръстно дете, а по-късно и като юноша бе доказал на дяло, че за него няма нещо невъзможно?

Роден в бедното Кюстендилско селце Габрашевици, неговите бедни родители едва смогват да му дадат основно образование. А след това? — Всичко, което направи от себе си, направи го сам, без чужда помощ, дори без родителска подкрепа. Един пламък в сърцето осветяваше пътя му, а една неотолима жажда за повече знания го тласкаше все по-нагоре и по-нагоре.

Пред тая жажда и пред несломимата упоритост на това невръстно дете, вратите на гимназията се разтвориха за него. И започна не само труд за повече знания, но и непосилен труд, изпълнящ всичкото му свободно време, за да осигури препитанието си. А после?

— Неговият устрем към все по-високи и по-високи постижения, устремът му да служи всеотдайно на своя народ, направи да се разтворят пред него и вратите на военното училище.

И падналата върху раменете му първа

офицерска звездичка го поведе по трудния и стръмен път на дълга, за да се изправи сега начело на своята дружина пред лицето на врага, като най-верен страж на свободата и свещената земя на своята Родина.

Когато късно вечерта капитан Дюлгеров получи заповедта да атакува, колкото и да бе изненадан от нея, той нито за миг не помисли да я отклони, да я отложи или да иска някакви указания. Той знаеше, че никой не може да съперничи състихийния огън на една картечна дружина, когато трябва да се подготви една атака, и това е нейната страшна сила; но той също знаеше, че картечната дружина има и своята слаба страна — тя няма достатъчно подготвени щурмувачи, които са нужни за последния и при това решителен момент от атаката.

Умуванията на война, нищо хубаво не докарват. Това най-добре го знаеше деловият човек, а капитан Дюлгеров бе тъкмо такъв. И с всичкия жар на своето пламенно сърце той се впусна на работа.

Време за губене нямаше. Той разполагаше едва с няколко часа. И се втурна към една от неговите роти. Скоро в вечерния здрач войниците се събират около него. Те слушат вдъхновеното слово, душите се разтварят и когато сърцеведецът-командир забелязва първия техен трепет, когато долавя от очите

да изхвъркват първите огнени пламъчета, той отправя своя зов:

— Войници, нужни ми са щурмувачи, кой ще ме последва?

И в следния миг десетки войници излизат напред. И тия десетки доброволци бяха готови да минат през огън и смърт, но да следват непоколебимо своя командир.

Доволен от себе си, доволен и от своите войници, капитан Дюлгеров все тъй самоуверен се втурна към другата от неговите роти. И там като истински магьосник привлича нови доброволци.

Нощта отдавна бе спуснала своето непрозрачно було и канеше всичко живо към отмора, към почивка. Самата природа даваше пример, всичко бе затихнало дори врагът събираше сили за утрешния ден. Само тук, при втората картечна дружина кипяха трескави приготовления и най-малко нейният командир мислеше за някаква почивка.

Тъй неусетно и в напрежение минаваха часовете. Полунощ вече преваляше и капитан Дюлгеров все по-често започна да поглежда часовника си. Всичко вече бе готово и точно в два часа през нощта на шести октомври бойният ред на дружината се понесе напред, но понесе се и глухият шум от стъпките на цяла една дружина.

Врагът бдеше и слухтеше. В един момент

целият гигантски масив Киселец се разтресе от страхотна стрелба. Оръдия, мини, картечници — всичко се сля в един невъобразим грохот, който каточели още повече се усиливаше всред спящата природа. А нощната тъмнина, при която се развиваше това действие, правеше още по-впечатлителни войниците, които при това едва сега получаваха своето бойно кръщение. И някои от тях започнаха да се озъртат в страни, каточели нещо не им достигаше, каточели търсеха да се облегнат на нящо, на някого.

От зоркото око обаче на капитан Дюлгеров нищо не остана скрито, дори и в тъмнината на нощта. Той забеляза колебанието, но нали тъкмо за такива моменти бе дошъл всред своите войници?

Смел и непоколебим, за него нямаше друг път освен поетият вече път към победата. И с шмайзер в ръка той подканяше едни, заплашваше други и групата около него все повече и повече се увеличаваше, както снежната топка наедриява, колкото повече се търкаля по снега. Застанал начело на своите войници, малката снежна топка, каквато представляваха те отначало, скоро се превърна в неудържима лавина, която всичко увлича, всичко завлича.

И тая страхотна лавина, направлявана от неустрашимия капитан Дюлгеров, въпреки

убийствения огън, който се отправяше срещу него, се стовари с такава сила върху врага на Киселец, че никакви бункери не можеха да го спасят. Тия от германците, които бяха оцелели от предната линия, потърсиха спасение в тъмнината и се приютиха в по-задните бункери.

Капитан Дюлгеров пръв стъпи на завладяната позиция, макар че в устрема си напред, мнозина от тия, които го придружаваха, паднаха убити или ранени. Излезли бяха от строя и неговите телефонисти. Но тоя феноменален командир се спря за миг, грабна катушката с кабела и телефонния апарат, метна ги на гърба си и все пак успя първи да стъпи на неприятелската позиция.

Тук колкото и изморен да беше, колкото и разредени да бяха неговите роти, капитан Дюлгеров не можеше да мисли за почивка, нито дори да си поеме дъх. Заше метеният от първия удар враг бързо се окопитваше. Той насочваше яростен огън срещу него и в същото време подготвяше контъратака.

Закипя отново борбата, борба неравна, борба на живот и смърт, но за капитан Дюлгеров тя бе и борба за чест.

Той вижда как шепата му войници все повече редее, изнемогва, огъва се. Дрехите му са станали на решето от неприятелските куршуми, усети дори припарване и леко, леко докосване, като от някаква ефирна целувка,

но той бе още здрав, още бе невредим. Пък и за себе си той най-малко мислеше. Той тичаше от поделение на поделение, от войник на войник, даваше указания, насърчаваше, въодушевляваше. И когато настъпи върховният момент на изпитанията, духът на доблестния командир витаеше над всички негови борци и стана това, което трябваше да стане. Контъратаката на германците не само беше отбита, но те на свой ред бяха атакувани и то с такъв устрем, че бяха прегазили през всички тяхни бункери и нищо повече не можа да ги задържи.

А Киселец забол чело високо в облаците се заслушваше в победните стъпки, които преследваха неканения чужденец. Изживял първата си победа при Киселец, капитан Дюлгеров продължи все тъй неудържимо победния си марш, докато при Стражин падна тежко ранен. Но шило в торба не седи, — казва поговорката. То все ще си покаже върха отнякъде. И неукротимият дух на капитан Дюлгеров не му позволи да остане в болницата до пълното му оздравяване.

С ненапълно още заздравели рани, но с неутолимата жажда, която носеше в себе си още като невръстно дете, и с току-що получения орден за храброст IV степен втора класа, новопроизведеният за бойно отличие майор Александър Цеков Дюлгеров се отправя отново за фронта.

КАКВИ Е ДЕЦА РАЖДАЛА . . .

Какви е деца раждала,
раждала, ражда и сега
българска майка юнашка;
какви е момци хранила,
хранила, храни и днеска
нашата земя хубава!

Христо Ботѝов

Едно от тия деца на нашата земя хубава бе и фелдфебел Стоил Младенов Санкев. Роден от тракийска майка юнашка или по-точно роден в село Паталеница, околия Пазарджишка, малкият Стоил, както и всички селски деца, покрай овцете, игрите и работата по нивите просто не усещаше как се изтъркулваха годините една след друга. Не усети той как бе израстнал толкова, че един ден, наkitен с китки цветя бе изпратен с свирни и песни на път за казармата.

А като влезе там, стана ли нещо с него, кръвта ли го теглеше, но вече не му се искаше да я напустне. И той остана на свърхсрочна служба.

Висок, сух, спечен, но здрав като камък, той не можа да отпусне корем дори и тогава, когато стана фелдфебел на пета рота от девети пехотен Пловдивски полкъ. Добросъвестен в службата, той имаше амбицията не-

говата рота да бъде първа в всяко отношение. Взискателен към подчинените си, от неговите хитри очи никаква грешка не можеше да се изплъзне. И тежко и горко на този, който се опитахе да излъже или да прикрие грешката си. Към доблестните той бе великодушен, погледът му ставаше топъл и тогава можеше да прости и най-голямата грешка. Но взискателен към другите, той бе взискателен най-много към себе си. Крайно любознателен, той работеше упорито над себе си. Сам той беше добър стрелец, владееше карабината със съвършенство, можеше да си служи с бомбата безпогрешно. Същите тия качества той внушаваше и на всички свои подчинени още от мирното време, защото знаеше старата и изпитана истина, че в боя ще знаеш това, което си научил в казармата.

И ето дойде време, когато и фелдфебелят Санкев, и неговите войници, и цялото българско воинство трябваше да покаже пред поколенията и пред света:

какви е момци хранила,
хранила, храни и днеска
нашата земя хубава!

От няколко дни едно ново, почти неизвестно име, се записваше в нашата военна история. И записваше се то не с мастило, а с огън и кръв.

с шума на воденицата когато е в действие, че веднага се събужда през нощта, щом всичко затихне, щом околността не бъде повече огласявана от приспивния монотонен шум, щом воденицата спре.

И фелдфебелят Стоил Санкев не изтрая повече на своето снабдително място. Той се мярна към позицията на своята рота, но и там не можа да се стърпи. Спокойствието не му понасяше. Нещо го теглеше в страни към трета дружина, която бе потисната и прикована от германските картечници.

Той погледна в тая посока, взираше се някъде напред и в един момент го видяха да свива юмруци, а очите му да искрят. После изведнаж се обърна и се запъти към ротния си командир. Очевидно, той бе намислил нещо, бе взел някакво решение. На ротния си командир, обаче, той само доложи, че иска да излезе напред към германските линии.

И още същата вечер високата и суха фигура на фелдфебеля Стоил Санкев се мярна някъде към третата дружина. Видяха го да влиза в един окоп, там разпитваше близките войници, после отиде в друг окоп, но скоро каточели не му хареса, премести се и дълго се взира напред, сякаш търсеше нещо отдавна желано. А след това се изгуби, каточели потъна в земята.

Цели два дни и две нощи никой нищо не знаеше за него. А той, свил дългите си крака и сгушен в едно малко окопче, бе се превърнал само в зрение. През тия две денонощия нищо друго не го интересуваше, освен гнездото на някоя германска картечница. Прикрит, маскиран добре, той само слухтеше и търсеше дори най-малкия признак, който ще покаже това, което търсеше. А през това време той нито бе си взел храна, нито пък бе поръчал някому да му донесе. И началникът на снабдителната служба на цяла една рота, остана не снабден дори с един хляб. И не защото нямаше или не можеше, а само защото не искаше. Пък и този сух и спечен човек, каточели нямаше стомах, нямаше вътрешности, които постоянно искат да поглъщат, да си намират работа.

Беше шестнадесети октомври 1944 година, когато най-сетне търпеливото и упорито дебнене през тия две денонощия не можеше да не даде някакъв резултат. По едно време умните му очи светнаха от радост. И дълго те се взираха в изкусно прикритата германска картечница, после се прибра в своето леговище и самодоволно се усмихна. За него най-важната работа каточели бе вече свършена, толкова бе уверен в себе си.

След малко той взе карабината си, прикачи на пояса си няколко бомби, които но-

сеше с себе си и използвайки слабата гънка на местността, която едва се очертаваше пред него, той изпълзя внимателно напред. И дълго, ту пълзящ, ту влачещ се по корем, той се приближаваше бавно към избраната си жертва.

Ето, той е вече едва на двадесет крачки от германския окоп. Там вътре е и картечницата. Той знае това. Трябва му само един скок, за да се намери там. Той спира дъха си, изпъва гърдите си, но в тоя момент картечницата затрака, а куршумите прелитат над главата му.

Искаше му се да извика, но се овладя. Германците стреляха хей, там, към третата дружина, но те и не подозираха, че почти под носа им ги очаква страшна опасност. И след като изкара една лента, картечницата затихна и германците самодоволно се прибраха на дъното в окопа си.

Тогава дойде редът на тоя, който от две денонощия е стиснал челюсти и който с затаен дъх очаква само момента, онзи момент, в който най-сетне ще се отпусне бента на толкова отдавна потисканата разплата.

Изведнаж първата бомба полетява и пада точно в окопа. Не напразно фелдфебелят Санкев бе се упражнявал за това още от мирно време. Но той иска да бъде съвсем сигурен и метна със същата ловкост още една

бомба. Последваха гърмеж и още един. Земята се разтърсва, но преди още димът да се разсее, в окопа се намери и самият Санкев. Пред него са трима германци, наведени над току-що убитите двама тяхни другари. Но когато при проясняващия се дим те виждат сухата и жилава фигура на българския воин с карабина, насочена срещу тях и с горящи като живи въглени очи, те са толкова изненадани, че всяка мисливолю у тях бяха напълно парализирани. И без да мислят те просто вдигат ръце в знак на покорност.

А когато той ги повежда към българските окопи и когато се уверяват, че този български воин е сам-самичък срещу тях, те не могат да скрият очудването си от неговата смелост, от неговата толкова необуздана дързост.

Те обаче, навярно по-малко биха се очудвали, ако знаеха:

Какви е деца раждала,
раждала, ражда и сега
българска майка юнашка,
какви е момци хранила,
хранила, храни и днеска
нашата земя хубава!

И за туй може би никой херой не е бил по-заслужено награждаван от фелдфебел Стоил Младенов Санкев, когато гърдите му бяха украсени с най-високото за един воин отличие — с знака на военния орден за храброст първа степен.

Константин Н. Петканов

БОГАТ ЛОВ

— Къде е кандидат-подофицера Тодор Ненков Добрев?

— Аз, господин подпоручик! — извика един войник с низък ръст, зачервено лице и сини очи.

— Елате веднага при мене!

Кандидат-подофицерът с бързи, бодри стъпки изтича при ротния командир, застава мирно и го загледа с доверчивите си очи.

— Какво ще заповедате, господин подпоручик?

— Ти знаеш, каква е нашата бойна задача — да прогоним германците от Кумановско. Пред нас е селото Четирци. Вземи първия взвод, атакувай селото и го прочисти от врага. Бъди внимателен, защото противникът е многоброен и силен. Тръгнете веднага!

— Слушам, господин подпоручик!

Добрев се върна при първи взвод на четвърта рота от 27-и пехотен Чепински полк — втора дружина. Събра войниците около себе си, посочи им селото, което се пробуждаше в ноемврийската утрин, усмихна им се и им продума:

— Виждате ли онова село там? В него имало двама-трима изпаднали германци. Ще отидем живи да ги уловим. Пригответе се веднага за атака на врага!

Само след пет минути войниците се насочиха към южния край на Четирци. Пръснаха се в верига и внимателно, предпазливо заприбягваха напред. Но германците, които чувствуваха вече острието на българския щик до гърдите си, откриха силен минен огън. Трясък, пръст и камъни в един миг западаха върху главите на войниците. Небето избяга нависоко от рева на мините, въздухът се задими, а земята изтръпна от болки.

Кандидат-подофицерът Добрев направи опит да събере взвода си, но войниците, разпрънати от минния огън, притискаха гърди до земята и не бързаха да напредват. Добрев, по едно време, се видя сам на първата бойна линия. Сините му очи се втренчиха в крайните къщи на селото, и изведнаж тайна сила го поведе напред. С шмайзер в ръка, Добрев тичаше по права линия, без да се страхува от германския огън. В тоя миг на него му се

струваше, че не само взводът, но и целият полк, с устрем летят към селото. Четирма войници се опитаха да го следват, но те останаха стотина крачки назад. Добрев с един скок се намери пред вратата на първата къща и силно я ритна с крак. Показа се изплашен, възрастен македонец. Добрев го изгледа подозрително и попита:

— Има ли германски войници в селото?

— Няма, няма!... Имаше, но си отидоха... Не бяха много. Трима-четирма... па може и повече да бяха. Няма, няма германски войници!...

На Добрев тия думи не се харесаха. Нямахше време да се разправя с македонца, махна му с ръка да се скрие в къщата си, и изтича към съседната къща. Изневиделица излезе германец, скри се в близката къща и се показа на прозореца с пушка в ръка. Добрев веднага го забеляза, с един скок се намери до вратата и насочва шмайзера си в прозореца. Няколко куршума разбиха стъклото и пронизаха вратата. Вътре в къщата се дигна ужасен шум. Като да тичаха по стълбите не хора, а коне. Добрев се отдръпна до вратата, закри тялото си и с будни очи и готов шмайзер зачака и задебна. Най-напред от отворената врата се показаха две вдигнати ръце, след това се извлече едрата фигура на германския фелдфебел. Зад фелд-

фебела застанаха трима германци с високо вдигнати ръце. Добрев им махна с цевта на шмайзера.

— Ком-ком, камарад!...

Германските войници се показаха много послушни, пристъпиха няколко крачки напред и се оставиха да Добрев да им върже ръцете. Кандидат-подофицерът не сметна подвига си за завършен, изкърти вратата на обора, претърси го и оттам измъкна като мишки още четирма германски войници. Той събра осемте души на едно, изгледа ги строго и им продума:

— Къде ви е оръжието? Ако не ми кажете, къде сте го скрили, ще ви... — и Добрев раздвижи към тях шмайзера си.

Германците, сякаш бяха доволни, че са пленници, та не проявиха никакво войнишко честолюбие. С най-голяма готовност показваха, къде са си оставили оръжието, па и всички други потреби.

Тоя ден бе щастлив ден за червендалестия кандидат-подофицер. Той беше низък на ръст, но сега, когато войниците от взвода стояха виновно пред него, те го виждаха като исполин. Да заловиш сам осем души германски войници, да вземеш като трофей 24, пушки, два шмайзера, шест коня, два телефона, две катушки кабел, няколко казани за храна, големи количества цигари и храни,

това е нещо повече от военно щастие. И всички войници тайно му завиждаха.

Подвигът на Добрев зарадва всички в ротата, дружината и полка. А сам той вече бѣ забравил случката. Седеше край запаления огън, препичаше се на пламъка и си мислеше за родното си село Бѣта, за панагюрския балкан.

При него дойде един от неговите земляци, седна до краката му, погледна го и го попита:

— Тодоре, как можа сам осем души да заловиш?

— Аз не ги залових — те се предадоха.

— Сега ти ще получиш кръст за храброст и право е, заслужаваш го!

— Да ти кажа ли, — не съм мислил за никакъв кръст за храброст, па и не ми трябва. Едно искам само — да се свърши войната. И затова ми се иска да изловя всички германци, да ги навържа, та повече да не бъркат света. И няма да се успокоя, докато не ги прогоним от балкана! Германците не са хора!

И Добрев затвори очи за сън, но не заспа.

Чепинският полк отново тръгна да гони врага.

Антон Стряма

СТРАНИЦА ОТ ЕДНА ЕПОПЕЯ

Кумановското поле е характерно с силно начупената си повърхност. Силно начупена, но навсякъде лесно достъпна, лесно проходима. Шосето се вие между чупките на голите хълмове, почти голи или обрасли с оскъдна зеленина. И нивите на хората из околните села са повечето на леки наклони, каквито са и пътищата, нанизани по шосето Страцин, Куманово, Скопие.

Един офицер като гледаше веднаж хълмистото Кумановско поле мечтаеше гласно за кавалерийски атаки.

Аз не съм служил в кавалерията, но все пак се съгласявам с него, че едва ли има някъде по света по-удобно поле за кавалерийски атаки от изненада.

Ето, там между гънките на силно начупената земя се крие някакво сухо дере. Пред-

ставям си, че в това дере са се наточили кавалерийски ескадрони и полкове, готови да минат в атака при даден сигнал. Никой не може забеляза от къде ще се появи по хълмистото поле стихията от конски грохот и лъснати саби. Да речем там е кота „Х“. От невиделица, пред нея, или в страни от нея, може да налети страшната кавалерийска стихия, която помита всяка съпротива пред себе си, като мокри песъчливата земя с димяща човешка кръв.

— Хе, не е шега. Кумановското поле е видяло такива стихии вече много пъти в далечни и нови времена.

Но Кумановското поле видя и нещо друго в последната война, която българският въоръжен народ води срещу германците, срещу лакомите немци за чужда земя и чужди блага. Кумановското поле видя и страшната атака на нашата храбра пехота. В първите дни на месец ноември 1944 година, из огънатото и хълмисто поле, от една „кота“ на друга бе летяла стихията родена в мъжките сърца на войниците от 27 пехотен Чепински полк.

Аз няма да разправам в подробности къде какво е ставало. Такова нещо представя голяма задача, достойна за голям и вещ военен историк. Аз ще се задоволя да откъсна само една малка част от величавия филм за

станалия тук исторически и съдбоносен бой, за да отдам почит на едно известно от тогава момче от село Аканджиево, Пазарджишка околия. Да отдам почит на едно запасно войниче на 26 години, дребно по ръст, но голямо по дух и мъжество българско селянче.

Аз почти го виждам в сивия войнишки шинел: сухичко, с гъста черна коса, с мустачки добре засукани и те черни като крилата на черна врана. И с весело, открито лице, което вдъхва симпатии у другари и началства.

Виждам го почти — младо, пъргаво момче с жилаво и мускулесто тяло, с яки ръце, които държат пушката здраво. — Как не! Работа ще върши тази пушка и отдалече и отблизо. Да, повече от близу, когато се скъси разстоянието между изходната позиция и немците.

И името на това момче не е нещо необикновено. Име като име.

— Подофицера Ангел Пенев Личев!

— Аз! би казал той — готов да вървя в огън и вода — за да върши подвиг в името на рода си. В името на голямото нещо, което се роди от българското небе след 9 септември 1944 година.

— Немците да не си представят, че у българския народ няма чест и доблест? — Ха, сега. Работите ще вървят не по наредбите на

платени швабски агенти, а по повелята на славянската ни кръв. Няма вече изврътки — чисто е тук и тук ...

И не само наш Ангел, но и всички добри български синове, при такива думи показваха челото си и сърцето си.

И стана така, че на дело пред Куманово, до селцето Четирци, показва и наш Ангел, че когато пламенната кръв говори, подвизите са обичайно явление у българина.

На втори ноември 1944 година беше почнало настъплението за овладяване на първата махала от село Четирци.

Наш Ангел, като настървено вълче, е начело на своите момчета. Води ги, насърчава ги, пуца дори и шеги по адрес на „швабите“. Отива Ангел сякаш на весела забава. На кървава забава, за да дава отплата на врага за много обиди, нанесени на племето ни, на рода ни, на земята ни. О, не само на нашата земя!

Води ги Ангел и ту тук, ту там прочиства замърсените места от швабите. Стъпка по стъпка, лазейки, прибъгвайки понякога, когато кипне „келя“ и безогледно пред вражата, гореща стрелба. И очевидно на смелия провидението помага. Наш Ангел спечели в една срутена къщурка, взета на нож, една вража бомбохвъргачка, с доста голям запас от неизхвърлени бомби. И веднага бомбо-

хвъргачката се обръща кръгом: залоства се здраво и, на мерник според дадения момент, почва млатене. Млатене и помитане. Почва кървава баня.

— Швабите се завират в миши дупки, — викат нашите и се смеят.

— Ехе, сега ние не сме хептен с празни ръце.

— С тяхните камъни по главата. Удряйте, момчета! Харманът да увършем.

Така вика Ангел и бомбохвъргачката вдига вулкани от земя и огън в вражите миши дупки.

И харманът се увърша: цялата първа махала от селото падна в наши ръце.

И после?

По-нататък, при ранна сутрин на пети ноември почна последното усилие да се изтикат швабите напълно от селото.

В черквата беше се залостило някакво германско отделение и жари, жари по нашите. Ангел протичва като рис с леки хищни стъпки, снишава се, използвайки всички гънки на земята. И се доближи до църквата.

И готово! Тогава става нещо страшно. Изненаданият враг бива посипан с ръчни бомби, хвърлени из прозорците на църквата.

И настъпва зловеща тишина след страшните взривове. А наш Ангел знае какво значи това и се усмихва самодоволно.

— Така, пада ви се.

Дните летят, ният се един след друг в кипежа на войнишкия боен живот. Днес има да се върши работа по посока на този хълм, утре на друг по-далечен. И идва ден да се върши работи и по посока на върха с кота 386, разположен до летището край Куманово и то на връх Димитровден, на осми ноември.

Наш Ангел още покровителствуван от съдбата, която обича смелчаците, тръгва начело на своята вълча група. Начело на едно отделение, почти една глутница от настръхнали вълчета.

— Те са там. Залостени в окопите си.

Ангел вижда, че е опасно и махва ръка на момчетата да залегнат. А сам се отделя от глутницата и тръгва. Тръгва да разузнава.

По корем, разбира се. Не е важно, той стига до окопите на немците и почва да ръси подаръци.

— На, на ви за Димитровден!

Наистина наш Ангел бе много щедър този Димитровден. Той изхвърля всички свои съкровища, всичките си бомби. И стана този Димитровден ден паметен, ден кървав, в който Ангел изля всичката своя злъч против швабите.

И помага му съдбата здрав и жив да се завърне при своите, свършил рано на този

Димитровден своя успешен вълчи набег. Той се явява при началството, тропва по войнишки и докладва какво е видял и след одобрението от началството с бавни, но мъжки крачки се отправя към кухнята да търси нещо за похапване.

И при много други срещи с противника, наш Ангел е държал високо честта на българския войник. Отсрамвал се е пред рода си, и пред началството.

Подофицерът Личев бива представен за награда с ордена за храброст III степен — за храброст, за самоотверженост и войнишка доблест.

И даде Господ да се върне назад от фронта целият 27 пехотен полк, където Ангел е вече отбелязан боец и командирът на полка му обкичва гърдите с ордена на победата.

Това е подофицерът Ангел Пенев Личев.

Един от многото.

— Аз! би извикал той и никой не би то-варвал, че този скромн български син, с своята пушка и с своя нож е писал една светла страница от голямата епопея, за която през идните времена ще има много да се приказва и пише.

ЕДИН ЧОВЕК

Големият белгийски мечтател Морис Метерлинк беше писал някога няколко прости стихчета, които впоследствие добиха всемирна известност, защото включваха в себе си поразително красив копнеж. Тези стихчета казваха приблизително такова нещо:

„Запалете, мои сестри, запалете всички
нощни фенерчета,
запалете ги и елате.
Елате да ми помогнете в голямата беда.
Тръгнал съм да търся в тъмната нощ
редко нещо;
Тръгнал съм да търся... Какво?
Уви, тръгнал съм да търся истински
човек.“

Наистина не е ли странно? Тръгнал да търси човек. Та нима на всяка стъпка в живота, по улици, по стъгди и тържища не срещаме това обикновено същество, тъй изобилно наплодило се по широката земя?

Уви, така е, а все пак не е точно така.

Този мечтател Метерлинк е записал на книга копнежа си да срещне съществото, което напълно да оправдава благородното прозвище „човек“. Човек е търсил той, с благо-

родни помисли и чувства, готов и за саможертва в името на човечността, на любовта между хората.

Бедният Метерлинк! Той е живял в една епоха, когато благородните пориви са спали дълбок сън в човешката душа. Той би трябвало да стане сега от гроба си и да огледа новия живот в Европа. Той би видял сега, че и без много нощни фенерчета, ще може да срещне в живота самоотвержени хора, напълно оправдаващи благородното прозвище „човеци“.

Човешката чест, свобода и човешкото достоинство вихрено израстнаха из пепелищата на стария свет, който рухна, и продължава да рухва постепенно навсякъде.

И у нас в България, по-рано, почти с много нощни фенерчета трябваше да търсим човека и гражданина. Сега той е често явление в живота ни. Защо? Защото един идеал окрили духовете; защото всеки може да даде воля на своите скрити до сега помисли и чувства. Защото, като племе и ние свободно и от сърце подадохме ръка на еднокръвни наши братя.

И у нас хората се изправиха с цялия си ръст, с вдигнати глави и открити чела. И се разби легендата, че у съвременния български народ липсва доблест и готовност за саможертва в името на един идеал.

Аз мога да се похваля, че съм виждал отблизу истински „човеци“. И знаете ли? Те никак не изглеждат необикновени. Напротив, и те са като всички хора. Ходят на два крака и носят същите външни отличителни белези както всички свои братя. Но... Има и но... Въпреки всички прилики с другите хора, те все имат нещо, което ги отличава. Но това нещо лесно не се вижда. То е скрито. Къде?

Уви, в най-дълбокото нещо на света — в човешката душа.

И стига да дойде време, да дойде часът на изпитанието. Това отличително „нещо“ проблясва, проявява се. Виждат го хората и го отбелязват.

До идването на този час на изпитанието, истинският човек бива обикновен човек. Такъв обикновен човек е бил и в девети пехотен полк, девета рота, санитарният подофицер Георги Апостолов Андреевски, родом от малкото село Малево, Асеновградско.

До часа на изпитанието и той е бил обикновен човек, с среден ръст, с лице ... Да, виж, лицето е друго нещо, то е огледало на душата, където спят заложибите за добро и зло. Лицето му е било открито, ясно, но по него само изпитателният наблюдател би могъл да прозре честната и добра душа. Да прозре готовността за саможертва в копнежа да се изпълни човешки дълг.

В девета рота Андреевски е бил санитарен подофицер, тръгнал на война, за да даде и той своята гражданска дан в похода срещу врага. И Андреевски е бил увлечен по течението на голямия славянски порой, който измита и чисти всяка смет из земите и умовете на хората.

И ето как се е родил красивият образ на истинския самоотвержен човек от скромния Андреевски.

На 16 октомври 1944 година трета дружина от девети пехотен полк атакува германските позиции при Стражин. Веригите пълзят по стръмни баири, около които се вие шосето за Куманово. Германците са на височините, пиле не може да прехвъркне през шосето, което е обстрелвано с картечен и оръдеен огън.

Пълзят нашите момчета, решили да прочистят баирите и да направят проходимо шосето, по което ще минат всички войски и войскови тежести за Куманово и Скопие. Германците са се залостили в естествени прикрития и сипят огън по нашите смелчаци, които прибягват, залягат и пак прибягват, за да се съберат в един пункт по-близко до вражите окопи.

Командирът на девета рота е начело на първата верига. До него е ефрейторът от свръзките, Васил Чуков. И двамата виждат, че

първите смели бойци навлизат вече в германските окопи и почти е сграбчена така горещо преследваната победа.

И, изведнаж, от фланга се изсипва град от куршуми. Пада и гъста завеса от преграден огън от минохвъргачки. Падат ранени хора, кой в крака, кой в глава, гърди, ръце. Някои остават приковани към земята, заспали сякаш вечен сън.

По-леко ранените започват да се оттеглят назад. Някои от тях даже подкрепвайки свои по-тежко ранени другари.

Командирът на ротата бързо съобразява, че е безумие да се дават безполезни жертви и решително заповядва изтегляне на изходната позиция.

Оттеглянето почва в отличен ред.

Свързочникът Чуков бързо пресмята какво му предстои.

— Кабела!

Да, той не би искал да го изостави. Чуков сам окачва макарата на гърдите си и почва да намотва драгоценния кабел, но долетяват до него железни шикалки и засягат и двата му крака и гърдите. Чуков пада на земята, оросявайки песъчливия баир с димяща алена кръв. Той не може да мръдне. Той е безпомощен. Той остава сам в предното пространство, в ничия земя, между германските и наши окопи.

Минутите са вечност. Времето тече бавно. Чуков е примирен. До тук му е било писано. Той е счепкан здраво в лапите на смъртта. Кръвта му изтича, силите бързо го напушват все повече и повече.

Санитарният подофицер Андреевски вижда какво става там, в тази ничия земя. Той остро чувства болката на своя ближен, на бедния Чуков. Андреевски остро чувства, че неговият час на изпитание е дошел. Един вътрешен глас почва да говори на неговата човешка съвест. Той може да му помогне, да спре кръвта, да спаси още един човек, още един добър син, добър баща и добро чедо на България.

Ами как?

— Опасно е, ще каже спекулативният ум.

— Хе, било опасно! Та ако всеки така разсъждава, нищо красиво не би извършила човешката душа.

Андреевски няма време да мисли и тънко да разсъждава. Спекулативни помисли няма в главата му. Там зрее само една човешка проста мисъл: „трябва да се спаси Чуков“.

И сърцето му го потиква да върви. Да не се бави, за да го спаси. Вътрешният глас му вика сякаш:

— Човек! Хей, човек бъди!

И Андреевски се вслушва в вика на своето сърце. Той захвърля всеки излишен товар

от себе си дори и санитарната си чанта и тръгва. И тръгва с едри мъжки крачки, с решителност по-скоро да скъси разстоянието между себе си и бедния Чуков.

Нашите хора виждат почти безумния порив, който потиква Андреевски към саможертва и изтръпват.

А противникът?

О, той се вбесява. Той усилива стрелбата си с още повече куршуми.

Но става чудо: и тук съдбата покровителствува смелия, и тя сякаш се трогва от подвига на едно земно същество, обричайки се в жертва, за да изпълни дълга си към ближния.

Куршумите зловещо пишат около Андреевски, но той не ги чува. Той чува само вътрешния шепот от дълбочините на душата си. И той бърза да стигне до лежащия и безпомощен Чуков. Той вече го приближава, Той се навежда. Мята нещо през главата си — пушката на Чуков ли е това, що е, не се вижда добре. Той сграбчва и Чукова, както при опасност майка сграбчва детето си, за да го спасява.

Андреевски не се бави. Тръгва обратно веднага. Товарът не е лек. Той го мята на раменете си и ускорява крачки.

Куршумите продължават да пишат на около, но не засягат чудната двойка. И Ан-

дреевски успява с последните си сили да отнесе ранения Чуков до позицията на ротата. Той е блед, ръцете му треперят, едва се държи на краката си, а все пак успява внимателно да го сложи на земята. Превързва бързо раните му и го предава на санитарните носачи за отнасяне назад по пътя за евакуацията.

Андреевски свършва всичко това при силно нервно напрежение и веднага почувствува обща слабост. Последните му сили като че ли бяха изчерпани. Той се олюлява и пада от изтощение.

Много мисли буди подвигът на този Андреевски. Никой не му е заповядал да го извърши. Никой не е искал от него саможертва, безумен набег към смъртта. Че смъртта ще се смили над Андреевски, това никак не е влизало в сметките на този човек и санитарен служител, който е вървял по стръмния път на една Голгота. И то по свой собствен почин, подчинявайки се само на копнежа си да бъде човек.

Андреевски е пръскал щедро богатствата на своята човешка душа и при много други срещи на ротата с врага. И бива награден с знака на военния орден за храброст II степен. Сам ли Андреевски така високо е израсъл като човек в тази война? О, не вярвам!

— Аз бих казал:

— Сестри мои, и без вашите нощни фенерчета сега у нас ние можем по-често да срещнем съществото, което напълно заслужава благородното прозвище „човек“.

Георги Димов

ПЪРВИЯТ МЕЖДУ ПЪРВИТЕ

Едвам 2-а дивизия достигна границата при Деве баир и се натъкна на противник. Отблъснати оттам, германците потърсиха опора в укрепления в. Киселец, южно от който се виеше шосето Гюешево—Крива Паланка. Да се заобиколи тази така добре укрепена позиция на противника беше невъзможно. Той трябваше да се изтика оттам със сила.

Атаката на в. Киселец започна на трети октомври 1944 година и ето вече трети ден продължаваше с променлив успех.

Между частите в първа линия на третия ден беше назначена и 2-а дивизонна картечна дружина.

Германците се съпротивляваха упорито. Те стреляха от безброй бункери, с които беше изпъстрена височината, и въздухът се тресеше от трясъците на многобройната им артилерия и на мините.

Но можеха ли българите да бъдат спрянни само с огън?

Бавното напредване от наша страна трябваше да продължи. Ето първите групи на нашите смелчаци започнаха да се катерят по самата височина. Сега германците трябваше да разчитат на своята устойчивост, да се бранят с пушки и картечници. И наистина, скрити в своите бункери, те косеха нашите редици и напредването ни отново се забави.

Тогава напред излязоха картечниците от втора дивизионна картечна дружина. След малко един от взводовете се насочи право срещу бункера, който най-много пречеше на напредването на центъра на бойния ред.

Нашите картечници скоро откриха огън, но с това те привлякоха върху себе си огъня на германските тежки машини и от съседните бункери. Положението на картечарите стана много тежко, но и да се стои така беше още по-опасно. Ето защо взводният командир реши да премести взвода си още напред. И макар че войниците му бяха забили глава в земята, той най-спокойно се обърна към мерача на близката картечница:

— Пантелей, ако стигнем хей онзи камък, май не само картечница, но и пушка не ще се обади от бункера.

— Тъй вярно, господин подпоручик!

— Тогава защо стоиш? Хайде, бързо напред!

И за да даде пример на своите войници, доблестният офицер се привдигна, но едвам направи крачка-две, залюля се и се струпони на земята. Един куршум беше пронизал гърдите му. Той вече така и не стана.

За момент във взвода настана смут.

— Взводният убит, взводният убит! — предаде се от картечница на картечница.

Офицерът бе заместен от взводния под-офицер. Но и на него не му провървя. Положението на взвода стана още по-тежко. Картечниците бяха на открито и германците от бункера се мереха в всяки, който надигнеше глава, като в мишенка.

— Взводният подофицер ранен, — зашепнаха още по-смутени картечарите и заровиха носове в земята. Ще бъдат ли всички избити?... Как да се изтръгнат от тази мелница на смъртта?... Няма ли помощ?... И главите на някои от картечарите започнаха да се обръщат назад.

— Слушай моята команда! — неочаквано се разнесе гласът на мерача, кандидат-подофицера Пантелей Петров Павлов от гр. Пазарджик, същият, към когото преди малко се обърна подпоручикът.

Пантелей беше спокоен, разсъдлив, и

твърд мъж. Той прецени, че ако не се намеси, всичко ще бъде изгубено и затова гласът му прозвуча решително:

— Стреляй съсредоточено в бункера. Нито за миг не прекратявай стрелбата!

После вече по-тихо той се обърна към другарите си от неговата картечница:

— Чухте взводния командир, нали!... На един дъх ще припомним до скалата. Пръскайте се през време на прибежката колкото може по-широко...

И ето, когато огънят на останалите картечници от взвода заля с олово германския бункер, той бързо разглоби своята картечница, метна тялото ѝ на рамото си и скочи пръв.

И чудо. От бункера вече никой не стреляше. Германците се бяха заслонили.

— Е, сега вече ще видите дявола по плад-не, — зарадва се Пантелей, когато помощникът му запъхтен стовари от рамото си тежката тринога на картечницата зад скалата.

Картечницата беше сглобена отново. Пантелей залегна зад нея, примери се и задебна противника. Щом огънят на другите картечници отслабна, от амбразурата на бункера се подаде устата на германска картечница. Пателей изчака само още един миг и натисна копчето. В амбразурата някой каточели

подскочи. Германската картечница повече не се обади.

— Втора картечница, напред! — Дай знак веднага да се привдигне! — заповяда новият взводен командир, като продължаваше да обсейва всяка минута с точен огън амбразурата на бункера.

Растоянието до германците не беше голямо. Всичко двеста метра.

— На такова расстояние като кадров войник забивах куршум в двулевка, процеди през зъби Пантелей. — Ей, Игнате, дай знак и на трета картечница да напредне и да открие огън по дясния бункер!

Боят в центъра се разпали. Напредването на картечниците вбеси противника. Киселец се затресе от залповете на неговата артилерия. Долчинката между картечниците от взвода се задими. Във въздуха пицеха парчета от камъни и стомана. Неизвестно защо германците смятаха, че картечниците се движат по тази долчинка.

— Удряйте там колкото искате... Толкова по-добре за нас...

Но какво ставаше напред? Зад германския бункер се забеляза движение... Отстъпват?... Бягат?!...

— Бягат, господин кандидат-подофицер, — доложи Пенчо — сух, костелив войник. — Бягат, — повтори той самодоволно.

— Тогава напред!... Колкото сме по-близо до дясния бункер, толкова по-добре. Бързо, момчета!

Картечницата отново беше разглобена.

— Господин кандидат-подофицер, пехотата не ни следва. Излизаме много напред. Ще се откъснем.

Пантелей остави картечницата, изправи се зад скалата и за пръв път хвърли поглед назад.

— Ще ни стигнат, — отсече той. — Пехотата няма тежести като нас... няма триноги, патронни сандъчета... Хайде, момчета! Киселец ни чака. Виждате ли как се е намръщил!

И взводният командир отново нарами тялото на картечницата, отново даваше пример на безстрашие и съзнание за онова, което трябва да се върши в боя.

Но този път прибежката на картечарите не беше безнаказана. На остро гребенче, над заетия бункер, групата картечари бе забрулена жестоко от друга германска картечница залостена в един бункер отляво. Едвам те залегнаха и засвириха мини. Картечарите се заковаха на местата си.

— Измъквай се вдясно, покрай синура! — чува по едно време те познатия глас на Пантелей — пак така спокоен, заповеднически, самоуверен.

Едвам тогава картечарите забелязаха

гънката пред себе си. Тя беше такава, че зад нея бойците щяха добре да се закрият и затова не дочакаха втора покана. Картечарите се залепиха зад нея и поеха дъх. И този път Пантелей ги бе спасил. Сега куршумите на германците пицеха над тях, а минохвъргачката напразно ги търсеше.

Синура опасваше гребенчето и образуваше нещо като полукръг. Така покрай него картечарите можаха да се приближат към десния германски бункер, който пречеше на напредването им.

Картечният взвод на Пантелей беше значително напреднал. Той се беше дълбоко врязал в разположението на германците. Трите картечници стреляха в различни посоки, но около всяка от тях бе истински ад. Германците бяха изненадани от упорството на тази шепа хора. Те схващаха опасността от врязалите се картечници на Пантелей и искаха да ги унищожат. По всяка от тях стреляха вече не само с картечници, брониралици, пушки и минохвъргачки, но и с оръдия.

Да се мисли за по-нататъшно напредване, не можеше. По-важно беше взводът да се задържи пред втората линия германски бункери, разкъсал първата линия, и да дочака пехотата.

— Не жали патроните! Мери се добре!... Помощта вече иде!...

Пантелей често местеше картечницата си. Той откриваше огън ту иззад някой камък, ту пък иззад някоя драка. Знаеше той, че ако стои на едно място, сигурно ще бъде унищожен.

— Дръжте се, момчета! Помнете, че картечарят е всякога херой!

Но ето огненият валяк на германците се премести назад. По пехотата ли, която идеше на помощ на картечарите, стреляха?

Пантелей откри огън, но и очите му не изпускаха противника. Знаеше, че от германците всичко може да се очаква. И той не се излъга. Иззад близкото гребенче се показаха тяхни групи.

Контър-удар?!...

Да, германците искаха да унищожат картечния взвод преди пристигането на нашата пехота.

Да се задържи придобитото с толкова усилия не е по-лесно от самото врязване в разположението на противника. Беше дошел онзи върховен миг в боя, когато на изпитание се слага мъжеството на най-големите херои.

Германците пъкаха от всяка гънка, показваха се иззад всяка скала, всяка драка. Те идеха застрашително и картечниците и артилерията им пееха страшната песен на смъртта.

Щяха ли да издържат другарите на Пантелей този неочакван противоудар?

— Пригответи бомбите! Нито крачка назад! — Сега никой не можеше да познае Пантелей. Като лъвица, пазеща рожбите си, той беше скочил и с бомба в ръка, даваше последните си нареждания.

Борбата, жестока борба почти гърди срещу гърди, започна пак той. Неговите бомби спряха най-напредналата група. Тогава Пантелей се хвърли при картечницата си.

Малкият тригълник, в който бяха разположени картечниците от взвода на кандидат-подофицера Павлов, се превърна в истинска крепост. Германците напиха от три страни. Те се стремяха да откъснат и заобиколят храбреците. Ето една тяхна група отново изникна на двадесетина крачки от картечницата на Пантелей. Тогава той отново остави картечницата и грабна бомби.

— Нито една на вятъра! — изкрещя той на другарите си, вече с прегракнал глас.

Беше гологлав. Косата му беше разрошена. Към слепите очи бяха прилепнали косми. По лицето му се стичаха поройчета пот. Очите му бяха кръвясали. Последва взрив, а след него втор. Не спираше да стреля и картечницата. Наоколо се запуши. И когато димът се разся, пред картечницата вече нямаше германци. Те бяха избягали. Търкаляха се само

няколко трупа. Задните групи на германците спряха. Те залегнаха и се ограничиха да открият безреден огън.

Ценното така много време беше спечелено с мъжество и безстрашие. Нашата пехота беше вече близо.

— Още малко, другари! — извика тържествуващ Пантелей и пак улови картечницата си.

Скоро вдясно се чу нашето славно ура. Първата група пехотинци се изравни с дясната картечница на взвода.

Заплашени на свой ред с обхват от нашата пехота, германците огънаха отначало фланга си, а после се подадоха назад.

— Коси! — развика се пресипналият Пантелей и възторжено замаха с юмрук. — Коси и нека Киселец излезе кисел на немците. — После той грабна картечницата. Трябваше да се увлекат веригите на пехотата напред. Там от близкото гребенче той щеше да открие огън срещу онзи бункер, към който напредваше пехотата.

И картечният кандидат-подофицер наистина успя да увлече напред пехотинците. Така врязването на взвода му стана още по-дълбоко и по-заstraшително за противника.

И Киселец падна. Той не можеше да се задържи срещу възторга и безстрашието на българите. Атаката този път успя, преди

всичко поради храбростта и уелите действия на този скромн картечен взводен командир в чин... кандидат-подофицер.

Пантелей Павлов се отличил и в следващите боеве на вихреното настъпление на нашата славна войска в Македония. Всякога той беше пръв с своето страшно оръжие. Не се спирал пред нищо, когато трябваше да се изтръгне победата изпод носа на противника. И така цялата бойна дейност на този неустрашим воин се превърна в дивен низ от бляскави подвизи, един от други по-красиви и по-учудващи с безстрашието и дързостта си. И когато тези негови подвизи се разгледаха при спокойна обстановка, когато се прецениха и се вникна в тях, разбра се, че този кандидат-подофицер е първият хлабец на цялата дивизия и името му се понесе от уста на уста.

За тази му дейност Пантелей Павлов беше награден с два ордена за храброст; единият от тях беше най-голямото войнишко отличие — златен кръст на небесно синя лента — първа степен — символът на истинската храброст, който краси гърдите само на големите и истински народни херои.

ЗА РОДИНАТА

Първи сблъсквания, първи тръпки на несвикнали още воители, първи боеве... Те започнаха и войниците от 21 пехотен полк настърхнаха. А врагът трябваше да се прогони далеч от родната земя.

— Напред, Средногорци!

Разузнаването беше установило, че немците са се укрепили на връх „Редките буки“ около град Крива Паланка.

На 3-а дружина от 21 петохен полк беше заповядано да овладее този връх. Ротите запълниха нагоре.

Небето бе сиво, времето студено. Ето в дясно челото на гордия Султан тепе е потънало в гъста мъгла, вятърът се мъчи да я разкъса, но из долищата се вдига друга още по-гъста, още по-непрогледна.

Почна да ръми.

Дружината започна своето преследване. Войниците вървяха и всеки миг очакваха, че почвата под тях ще затрепери, че височината ще пламне от огъня на зловещо мълчащите немски оръжия.

Но немците мълчаха и на всеки се стори, че разузнаването се е заблудило, че противник няма. Тогава погледите неволно се обърнаха към буковата гора. Дървета украсени с позлатени и кърваво-червени корони

от неокапала още шума, каточели шепнеха за родните планини, за други свидни останали там назад места. Дружината вече бе съвсем близу до немските окопи. Растоянието не беше по-голямо от четиристотин крачки, а немците все още не се обаждаха.

Но едвам първите групи се намериха на височинката пред върха, като по даден знак, противникът, откри страхотен огън. Стреляше се каточели от небето и изпод земята. В един миг височинката се обърна в истински ад. Смутени войниците залегнаха. На първо време те каточели забравиха своето оръжие и лежаха безпомощни. Но ето чу се първа команда: огън! После в дясно затрака наша тежка картечница.

Но огънят на противника наистина беше страшен. Привдигналите се момчета отново залегнаха и кой знае какво би станало, ако в тоя момент не се чу гласът на помощник-командира Илия Михайлов:

— Какво, другари, изплашихте ли се?!

И ето тези обикновени думи стреснаха войниците.

— Пригответи бомбите! Напред! За родната...

По веригата мина електрически ток. Нужно беше, обаче, още нещо, за да пламне кръвта на момчетата.

Михайлов знаеше какво е това „нещо“ и

не се забави да го даде. Той се вдигна с бомба в ръка. Примерът беше даден. Можеше ли да не бъде последван?

И войниците скочиха. Сега вече не бяха смутени, напротив, всички бяха окрилени от величието на победния дух. На един дъх те се намериха на върха.

Така беше спечелена първата победа, така получиха бойното си кръщение войниците от 3 дружина от 21 пехотен полк.

Но къде е помощник-командирът? И войниците започнаха да се оглеждат. Разширените зеници на пламтещите им доскоро очи се свиха. Кървавите ножове бяха изтрити.

Намериха го на няколко крачки от върха. Беше паднал пред най-издадения немски окоп. Лежеше по очи с бомба в ръка. Единият му крак беше подгънат напред. Той като чели все още зовеше ротите да не спират, да продължават преследването.

Войниците се струпаха около онзи, който беше пръв в боя и пръв падна.

Обърнаха го на гръб. И тогава на събраните се стори, че устните на убития се раздвижиха и повториха:

— За родината!...

И едвам сега те разбраха дълбочината на тези свещени думи и тяхното величие.

И когато същата дружина се изправи пред Стражин, а после пред Страцин и Пчи-

ня, нищо не можеше да спре устрема ѝ, защото в буйните пламъци на боевете войниците виждаха само кървавия образ на своята родина, а за нея и те искаха да умрат така, както загина Илия Михайлов.

ВИЕ САМО ПОЗВОЛЕТЕ!

Стражин, Стражин, всяка педя от твоите горди височини е опръскана с скъпа българска кръв на херои, всяка скала е свидетел на дивен подвиг. До вчера още край тебе минаваха и отминаваха хиляди люде, но никому ти нищо не говореше. Днес още при приближаването ти дъхът спира, очите се разширяват, а ушите като чели долавят далечния ек на победното ура.

Шосето криволичи и след малко се губи в пролома на Стражин. Той е гигантската порта на Македония. Там може да се проникне само през нея. Никакво засбикаляне, никакъв обход не е възможен. Ридовете от двете страни на шосето са непристъпни. Те се приближават към настръхналия Стражин като две дъги и така осигуряват неговото предназначение.

В своя победен марш към Куманово нашата I армия трябваше да мине през Стражин. Но и германците бяха оценили значението му и затова се бяха укрепили здраво в него.

Стражин трябваше да се вземе с щурм, с открити гърди. Тежката задача беше възложена на 2-а Тракийска дивизия. Ето защо на осемнадесети октомври 1944 година на самото шосе бяха изнесени оръдия, които трябваше да съдействуват на атаката на парашутната дружина, а за охрана на оръдията бе назначена една лека картечница от втора рота на 2-а дивизионна бронираностребителна дружина. Боят беше в разгара си, оръдията бяха изтъркаляни на шестстотин метра от противника, укрепил се в постройките на Дълбочинския хан и упорито се съпротивляваше. Със своя точен огън той пречеше на напредването на всеки смелчак от парашутната дружина, наказваше всеки храбрец, който искаше да се приближи към неговата отбранителна система от много окопи, бункери и всевъзможни препятствия.

Така настъпи онова затишие в боя, когато и двамата противници измярват силите си, дебнат се, за да се нахвърлят един върху друг с още по-голямо ожесточение.

В този именно тежък момент, изпълнен с напрежение, към офицера-артилерист, ко-

мандуващ оръдията на шосето, се приближи мерачът на леката картечница, редникът Станой Илиев Кентов от село Славовица, Пардзиджиска околия.

Беше млад човек, двадесет и четири годишен, среден ръст, набит, пъргав, с весели очи, които веднага подкупваха.

— Позволете ми да отида напред.

— А оръдията?... Кой ще ги охранява?..

— Като съм напред още по-добре ще ги пазя. Ще отида да прогоня немците. А щом прогоним немците никой не ще закача вече топовете.

— Парашутистите по-добре ще свършат тая работа от тебе. Стой си тук!

Но Станой не се отчая. Той заобиколи офицера от другата страна. Сега на помощ му дойде помощник мерача на картечницата, редникът Георги Борисов Колев от село Мало Конаре, Пловдивска околия.

— Вие само ни позволете! — замолиха те и двамата.

Точно в това време парашутистите се привдигаха. Трябваше да се стреля с оръдията, да се следят попаденията, да се командуват. И офицерът недоволно махна с ръка и дигна далекогледа си.

— Хората мрат, а ние стоим тук и бездействуваме... Охрана!... Поне да сме артилеристи... Ех, да мога да зашаря с моята

картечница проклетите му немци, па да видим дали още ще се разполагат в хана... Може там и да е останало нящо за пиене... Откога ми е пресъхнало гърлото!...

— Вървете!... Махайте се от главата ми!.. Не млъкнаха май със хора!... — разсърди се офицерът, на когото беше омръзнало врънкането на двамата войници: — Хайде, щом не искате да стоите... Огън!..

Но Станой и Георги вече не слушаха офицера и неговите команди. Още щом чуха думата „вървете“, те се спуснаха към картечницата, грабнаха я и хукнаха напред. И твърде скоро те се изравниха с най-напредналата група парашутисти. Веднага след като залегна, Станой с особено удоволствие откри огън.

— Виж ти как пее, женката! — пошепва той по едно време самодоволно на помощника си.

Но скоро позицията, от която стреляше, не се харесваше вече на Станой.

— Да идем напред, че от по-близу немците по-добре ще я чуват, — пошегува се отново той и, макар че Георги не се беше приготвил за прибежка, скочи и изтича до близката яма.

Сега леката картечница беше вече пред веригите на парашутистите. Двамата смелчаци трябваше да бъдат унищожени. Ямата,

обаче, беше от тежък снаряд. Тя беше дълбока и представляваше отлично закритие за Станой и Георги. Те се свиха на дъното и качаха благоприятен момент.

И наистина, от това съсредоточаване на огъня на неприятелските машини побързаха да се възползват парашутистите от двата фланга. Те се привдигнаха и немците забравиха леката картечница. Над ямата престанаха да пицят куршуми и Станой подаде главата си да разбере какво става.

— Ей, Георги, зад она камък, хей там напред, ще ни е още по-добре!

И без да дочака съгласието на помощника си, Станой пак полетя напред, стигна камъка и откри огън. Сега неговата картечница беше на не повече от триста, триста и петдесет метра от хана и куршумите ѝ ръсеха хана и пристройките му така, че огънят на немците оредя. От друга страна тракането ѝ каточели подканяше парашутистите да не губят време и да напреднат отново.

— Хей, Тракийци, — каточели казваше весело тя: — картечниците ви надминаха. Ще ги оставите ли да ви се надсмиват?

Парашутистите наистина се привдигнаха. Те не искаха да бъдат изпреварени.

Ето така застрашителното напредване на нашите атакуващи части продължи и в редиците на немците се почувствува неувереност

и колебание. Това напредване се отрази преди всичко в точността на тяхния огън.

Но и Станой се беше амбицирал и не искаше да даде преднина на парашутистите.

— Няма да ги пуснем пред нас! Да не сме от кал!... А, как мислиш, Георги?

Щом парашутистите залегнаха, картечниците отново се привдигнаха. Пред тях имаше слог. Те искаха да го стигнат. Така те се намериха вече под носа на немците и със своя огън не позволяваха никакво движение в чифлика. Станой тормозеше противника всеки миг. Той дебнеше като хищник и дори, когато се съмняваше, натискаше спуска.

От друга страна и парашутистите не дремеха. И те застрашително приближаваха чифлика, заплащаха вече с обход хана. Станой умело подпомагаше тяхните прибежки. При всяко привдигане на наши хора, той стреляше без да жали патроните и немците забиваха глави в земята, криеха се зад стените. Това положение, разбира се, не можеше да продължи. Немската отбрана на хана беше вече съвсем разколебана. Ето една тяхна група обърна гръб, после същото направи друга. Германците се оттегляха.

Тогава Станой направи последната си прибежка. Появата на картечницата му вляво от хана, реши съдбата на немската съпротива. Сега той можеше да бие зад ъгъла на са-

мата кръчма, зад който се криеха оттегилите се от издадените напред окопи германци.

При това положението немците разбраха, че единственото им спасение е в бързината на краката им и започнаха още по-бързо да се изтеглят.

Ханът падна. Пръв в него се вмъкна Станой.

Успя и цялата атака на Стражин. Противникът беше изтикан от височините от двете страни на прохода. Така с общи усилия вратата на Македония беше отворена. Отвориха я такива юнаци като Станой Кентов, Георги Колев и редица други, имената на които се обезсмъртиха.

По-късно на гърдите на този храбрец беше закачен свещеният знак на храбростта — орденът за храброст IV степен.

Днес Станой е инвалид. Той заплати своята храброст с единия си крак. Откъсна го мина при Страцин. Но Станой е все така весел и находчив, все така твърд и настойчив. Само когато си спомни за Стражин, свива юмрук, издига го над главата си и застрашително го заклаща. А този юмрук е цяло юмручище, кокалесто, космато, ъгловато.

НА ВИСОЧИНАТА С ТОПОЛАТА

Цял ден бой. Цял ден оръдията не спряха своята песен на смъртта.

Борбата се водеше на живот и смърт, и планините ехтеха, небето се огъваше. Противникът се беше здраво укрепил и не жалеше снарядите. Колкото повече скъпа българска кръв, колкото повече страдания, колкото повече ужас в нашите редици — толкова по-добре за него. И той потриваше ръце, тържествуваше вече.

И наистина, първата атака на кота 1401, югозападно от легендарния в. Султан тепе, не успя. Наредено беше да се повтори. Трябваше немците на всяка цена да бъдат изтикани от бункерите си, необходимо беше по-скоро да бъдат прогонени далече от родните предели.

Тогава очите на брадясалите бойци засветкаха, в гърдите накупя умраза. Нека само се пусне тъмнината на нощта. Тогава късият български нож ще бъде впуснат в действие, тогава многобройните германски картечници не ще разкъсват редиците на нашите храбърци, тогава нашите по-лесно ще примерят силите си с толкова самоуверения противник.

Още в началото на нощта приготовленията бяха привършени, но спусналата се мъ-

гла ставаше все по-гъста и по-гъста. Не щеше ли тя да попречи?

Решиха да чакат. Есенната нощ беше дълга. Дружината от 21 пех. полк, която щеше да произведе атаката, остана на изходната линия. На един от фланговете на тази дружина беше 7-а рота, командувана от подпоручик Пепеланов. В полка седма рота наричаха гвардейска, заради смелите действия, които беше извършила след минаването на границата.

В очакване на условния знак за започване нападението през тази нощ на четиринадесети ноември 1944 година, войниците бяха залегнали и някои си шепнеха, други замислили, трети пък, капнали от умора, дремеха. Времето бавно се влачеше. Часовете се бяха превърнали във векове.

Наистина щеше ли да успее втората атака? И кой ще се радва на победата? Войната си е война, куршумът на противника всякога коварен...

Но около полунощ мъглата започна бързо да се вдига и кота 1401 се очерта на тъмния фон на небето. Очите на атакуващите се впиха във височината. Те каточели искаха да разкъсат черния плащ на нощта.

Тилът на дружината се раздвижи. Ето докараха още патрони и бомби, а по окопите засноваха връзките. Тук-там офицерите се

събираха на купчини и далекогледите им се насочваха към 1401.

Бяха будни и немците. Те каточели очакваха нападението. Ето от тяхна страна се раздаде топовен изстрел, после втори. Затракаха и тяхни картечници.

— Вие ли сте, господин подпоручик?

— Да, какво има?

Беше офицерският кандидат Петър Стефанов Рачев от 7-а рота, родом от гр. Чирпан. Командуваше един от взводовете на ротата. Той се вмъкна в окопа при ротния си командир подпоручик Пепеланов.

Подпоручикът почака офицерския кандидат да заговори, после му направи място до себе си. Разбра, че докладът на неговия помощник ще бъде по-дълъг. Познаваше добре този млад, интелигентен и храбър офицер, напуснал като кандидат съдия родния си град и тръгнал с войниците си да брани родната земя.

— Говори, Рачев! Слушам те.

— Сигурен съм, че немците са засилили частите си на кота 1401. Сами виждате, че ни чакат. А ние трябва да успеем. Не ще ли бъде добре да заемем най-напред дясната височина с тополата и тогава да ги ударим едновременно по фронта и в фланг?

И без да чака въпрос, Рачев подробно обясни своя план.

— Ще заема аз с взвода си височината. Ако на нея има немци, ще ги прогоня. Щом височината бъде в наши ръце, ще подам бял ракет. Тогава вие с ротата ще атакувате по фронта, а аз ще ударя германците в фланг.

Подпоручик Пепеланов се замисли. Планът на офицерския кандидат беше наистина разумен. И той стана, подаде ръка на офицерския кандидат и стисна неговата.

— Имам вяра във вас, Рачев. Макар че е рискувано... върви! Нека само обмислим подробностите и съгласуваме действията.

Доложиха на командира на дружината. И той одобри предложението на офицерския кандидат. Предупредена беше и нашата артилерия.

Когато всичко беше готово, взводът на Петър Рачев се изгуби в тъмнината на нощта. Време за губене нямаше. Утрото щеше да дойде.

Двата взвода от 7-а рота останаха на местата си и зачакаха. Щяха ли да успеят тяхните другари и какво щеше да се случи?

Но ето в тъмнината препукаха само няколко пушки, а след това над височината с тополата се изви бял ракет. Той подскочи някак самоуверено нагоре, описа красива светла дъга, падна, подскочи един, два пъти и изгасна.

— Напред! — изкомандува ротният ко-

мандир и двата взвода тръгнаха бързо напред.

Затишието продължи само още няколко мига. После, хоризонтът зад нашите позиции затрептя като огромно огнило и се раздаде първият залп на нашите батареи. Те подкрепяха атаката на кота 1401.

В това време и взводът на офицерския кандидат Рачев се понесе от височината с тополата към немските окопи. Той трябваше да ги стигне преди германците да се опомнят.

Нощта, тихата есенна нощ, се превърна в ад. Тънтекът на оръдията се засили, пуко-тевицата на картечниците и пушките се сля в едно.

Немците се съпротивляваха отчаяно, но този път срещу тях бяха настъпили хора, които бяха готови за смъртта. Ето първите групи от тях се намериха на височината, последваха трясъци на ръчни бомби, а след това се чуха глухи удари с нож.

Първ в тази вихрушка беше офицерският кандидат Рачев. При мътно-червеникавите блясъци на експлодиращите ръчни бомби войниците виждаха ювачната му фигура пред себе си и, опити от възторга на победата, замаяни от миризмата на кръв и барут, се хвърлиха с още по-голямо остървение срещу противника.

И германците не издържах. Па и може-

ше ли някой да устои срещу тази лавина от титани?

Най-сетне настъпи онзи миг, когато боецът се наднася над бездната, в която е изчезнал последният противников войник, когато издигнатата за сетен удар ръка се отпуска отмаляла, когато гърдите най-послед поемат широко въздух и от гърлото се откъсва нечовешкият вик на победител.

Победата беше изтръгната. Немците бяха прогонени от 1401. Ура!

И това ура посрещнаха радостно не само хората, но и ведрото утро, и околните планини, и това хубаво, родно небе.

Но какъв е този конник? Кого търси?

— Ей, 7-а рота?

— Тук... тук...

— Офицерският кандидат Рачев да се обади веднага по телефона в щаба на дивизията.

— Нашият взводен командир?!... Господин кандидат!... Бе, де го кандидатът?

И едвам тогава капналите от умора войници затърсиха взводния си командир, но той не се обаждаше. Тогава войниците скочиха като ужилени и забравиха умората:

— Господин кандидат Рачев!... Ей, господин кандидат!...

Намериха го на двадесетина крачки назад. Лежеше потънал в кръв и не можеше да

се обади. Едвам шепнеше. Войниците го заобиколиха, наклеяха, паднаха на колени. Светналите им лица потъмнеха. Те стоеха свити като сираци и се мъчеха да преглътнат сълзите, които ги давеха.

— Другари, — зашепна Рачев: — аз умирам и съм доволен, че умирам... Бранете свободата, която извоювахме... Поздрав на... свободната... ни... род... ина!

Погледът на офицерския кандидат потъмня. Още една тръпка в това чудно утро и той издъхна.

Ето така загина още един истински херой, загина за да живее през вековете, защото „тоз, който падне в бой за свобода, той не умира“...

И до днес тополата на височината, вдясно от кота 1401, не престава да шепне за подвига на офицерския кандидат Рачев. Спрете ли под нея, тя започва да шушне. Тогава отново заехтяват топовете, почват да тракат картечните и в хаоса на боя изпъква образа на млад и хубав мъж. Той се носи напред, озарен от някакво сияние, и повтаря:

— Бранете всички свободата, скъпата свобода... Привет на тебе, Родино!...

ЧОВЕК И ХЕРОЙ

Война! Но не символистична, не на нерви и бомбардировки от въздуха, а истинска война — гърди срещу гърди. В нея взимаше участие и 27-и пехотен Чепински полк.

С колоната на втора дружина от този полк се движеше лекарят на дружината санитарният офицерски кандидат, доктор Димитър Спасов Пасков, човек на около двадесет и девет години, общ любимец на войници и офицери. И наистина, докторът за всякого имаше добра дума, на всякого влизаше в положение, за всякого се грижеше.

— Докторе, краката нещо вече не ме държат.

— В санитарната линейка ще се намери местенце, войниче. Ето аз ще повървя пешком. Какво, набил ли си ги? Я да видим!

Познаваше доктор Пасков войнишкото тегло. Сам докторът беше с раница. Изслужи целия срок на службата си в същия полк. После при мобилизацията стана дружинен лекар.

Но не само с войнишката неволя той беше добре запознат. Теглото му беше спътник цял живот от онзи черен ден, когато едвам четири-пет годишен трябваше да напусне родното село Горно Бродо, Сярско, трябваше да се раздели с Беломорието.

И тогава беше война. И тогава човечеството беше настръхнало. И тогава се лееха потоци кръв.

Тихо и скромно, но в доволство живееха дотогава родителите му в слънчева беломорска Тракия, светъл и приветлив беше тяхният дом, а Митьо беше тяхната радост.

Но дойде бурята и разруши тяхното щастие, отвя ги чак отвъд Родопите като бежанци. Настаниха се отначало в гр. Пещера.

В златните детски спомени на Митьо останаха само синьото бездънно небе на Тракия, родните планини и слънчевият простор, който се откриваше към юг, към благословенното и легендарно Бяло море.

Орисията на бежанците е всякога черна. Започнаха се тежки дни на мъки и страдания, на жестока борба за кораво парче хляб. Заедно с родителите си невръстният Митьо обикаляше градовете и селата в Асеновградска и Пещерска околии. После, когато поотрасна, погледите на близките му се обърнаха към него. Той им стана едничката надежда. Трябваше да се учи, за да успее в живота, да спаси от мизерия близките си. При най-големи лишения той свърши с отличие Асеновградската гимназия и се запъти за приказната столица да търси щастие. Искеше да се учи, да утоли непресъхващата жажда за знания, а нямаше средства. И все пак той успя.

Завърши за общо учудване медицинския факултет, стана лекар. Но никога той не забрави бедните, страдащите, мачканите от живота. Неговият лекарски кабинет всякога беше отворен за тях. От тях той пари не взимаше и често ги изпращаше с лекарства или пари.

Беше добър лекар и славата му бързо се разнесе из околността. Диагнозите му всякога бяха безпогрешни, увереността му даваше сили на болните.

Също така внимателен, отзивчив и човечен той беше и след като облече военния мундир. И той много скоро спечели откритите войнишки сърца.

Оттогава той се движеше с втора дружина от полка и мислите му се въртеха около това как да облекчи страданията на онези, които като него бяха призовани в тези изключителни времена да бранят родната земя.

Отечеството беше в смъртна опасност. Само с върховни усилия България можеше да бъде спасена. Противникът беше близу до границите. Той заплашваше родната земя с нахълтване и опустошаване. Ето и на трети октомври 1944 година, когато полкът заемаше позиция на два километра северно от Крива Паланка в месността Попова нива, той струпана превъзхождащи сили и удари един от участъците на полка. Нашият фронт се огъна. На позицията на един от отдръпналите се

взводове останаха неприбрани няколко ранени.

Немците настъпваха, предшествувани от огнен ваяк. Те стреляха с многобройната си артилерия, с минохвъргачки и картечници.

За спасяването на нещастните ранени, виковете за помощ и стенанията на които достигаха чак до нашата нова бойна линия между трясъците на снарядите, никой не мислеше, когато неочаквано напред се спусна съвсем рядка верига само от няколко души.

— Кои бяха те? Не знаеха ли още какво бе станало? Не виждаха ли, че там са вече германци? Или може би бяха обезумели храбърци, които отиваха на сигурна смърт? Но какво щяха да направят те една шепа бойци? Враговете бяха много!

— Гледайте, та това е нашият доктор... Да, той... с своите санитарии!...

И наистина, настъпващите бяха няколко санитарии, водени от доктор Пасков.

Докторът не можеше да остане спокоен. Той не можеше да си представи как ранените ще попаднат в противникови ръце. Поиска да ги спаси, да ги избави от ужасите и страданията. И човешината в него надделя. Без да мисли, че сам се излага на опасността да бъде убит, ранен или пленен, той тръгна и увлече хората си. Сега вече той не забелязваше нито падащите около него снаряди и ми-

ни, не чуваше злокобното клопочене на картечниците. Успокои се само тогава, когато стигна ранените и им помогна да се изтеглят назад. Самата съдба каточели покровителствуваше доктора при този негов наистина високоблагороден и изпълнен с толкова човешчина подвиг. При оттеглянето не пострада никой от страшния огън на немците. Завърна се той направо на дружинното превързочно място и, без да губи време, се зае да даде първа медицинска помощ на ранените. Превързваше ги сам. И никога ръцете му не бяха така майчински грижливи, както през този ден.

Ранените плачеха, целуваха тези ръце и повтаряха:

— Докторе, на тебе дължим втория си живот.

И кой знае дали до началството щеше да стигне слухът за този така рядък подвиг, ако самите ранени не бяха разказали кой и как ги беше спасил.

Доктор Пасков беше награден като санитарен офицерски кандидат с знака на ордена за храброст IV ст. И едвам тогава в полка разбраха, че той не само е херой, но преди всичко човек.

Странно! — ще кажат, може би, някои — всред ужасите на войната, всред разгара на най-жестокия бой, когато човек изгубва

дори образа човешки, наистина, не е ли странно да се търси човека и човешкото в него?

А ако в вихъра на страстите, в развилнелите човешки страсти на жестоката борба, там, в бездната на човешката душа все още е запазено човешко чувство, запазена е любовта, най-светлата любов към ближния? И колкото това да е странно, колкото невероятно дори да се вижда, за щастие на човечеството, такива хора, истински човеци, все още има. Няма защо да ги търсиме. Ето го. Та той, с целия си духовен ръст, е изправен вече пред нас. И ние виждаме нашия доктор, виждаме доктор Пасков, виждаме и не само хероя, но и човека в него.

Но проявите на човещина и на съзнание за лекарски дълг не завършиха при Крива Паланка. Почти в всяки бой доктор Пасков беше на поста си. Спасен беше не един живот и то там на самото бойно поле, където смъртта с остървение размахваше огромната си коса.

Така и на девети ноември 1944 година при село Горно Койнаре, Кумановско един войник артилерист от 4-и артилерийски полк бе ранен с парче снаряд при силен артилерийски двубой. Другарите му се закриват, а раненият остана на открито, под най-силен противников огън. Никой не смееше да се при-

ближи към битото място и раненият беше обречен на сигурна смърт.

За щастие за станалото се научи случайно намиращият се наблизу доктор Пасков. Веднага той се втурна към позицията на батареята. В него отново беше заговорила човещината и той забрави опасността.

За общо учудване доктор Пасков, вече санитарен подпоручик, продължи да тича право към мястото, на което лежеше раненият. Очите на очевидците се разшириха, устата им неволно се отвориха. Настръхнали бяха и онемяха и офицери и войници. Но ето след малко между взривовите и пушеците се зададе доктор Пасков с ранения артилерист на гръб.

И този път съдбата закрили храбреца. И този път той спаси един живот, но в същото време показва колко голямо и изпълнено с обич към ближния може да бъде едно човешко сърце и колко високо трябва да бъде съзнанието за дълг особено тук, пред лицето на смъртта.

Така доктор Пасков за втори път показва, че е човек и херой и сега величието на подвига му буквално смаза артилеристите. Наистина, трябваше ли да дойде чужд на частта им човек, за да спаси тяхния другар?..

Този път за награждаването на доктор Пасков ходатайствува артилерийското начал-

ство. На гърдите на доктора на втора дружина до войнишкия кръст за храброст бе закачен друг, пак на небесно синя лента, но от червен емайл — офицерският орден за храброст IV степен.

Човек и херой! Но не е ли храбростта най-висшата човештина?

Никола Агънски

БАЛКАН И БОГДАН

Венко Петров Заяков беше роден в село Житница, пловдивско. Той беше израстнал в земеделското стопанство на баща си. Беше опечен от горещите лъчи на южното българско слънце и закален от усиления земеделски труд, който легна на плещите му още от най-ранното му детство. Подпрян на овчарската си тояга през детските си години, а по-късно навел глава над дръжката на плуга, той беше свикнал повече да мисли, а по-малко да говори.

Като всеки земеделски производител, Венко беше свикнал да обича живота, който се раждаше и изникваше пред неговите очи, а също така да обича и неговите творения, представени му като хора, животни и растения. Но особено силна беше обичта му към конете. Той разговаряше с тях като с хора и ги имаше като най-близки приятели, на които поверяваше най-съкровения си тайни,

пред които разтваряше сърцето си, обичта си.

Венко израстна до среден ръст с набито тяло и широки здрави плещи. Очите му бяха сини като лятно безоблачно небе, а косата му беше руса като кичур слънчеви лъчи. Лицето му беше опечено, бакърено.

Като всеки здрав младеж, Венко постъпи в казармата, за да отбие военната си повинност и да се научи с оръжие в ръка да брани родината си от напаст и зли врагове. Щом привърши обучението на младите войници, Венко изяви желание да стане яздач, само за да бъде винаги близко до своите любими животни — конете. Желанието му беше удовлетворено.

Но той беше още по-силно, зарадван, понеже по него време пристигна в 3-и артилерийски полк, където той служеше, нов ремонт от млади коне. На младия яздач Венко бяха зачислени два процепни коня от ремонта — Балкан и Богдан. И двата си приличаха като две капки вода. Окото на неопитния наблюдател в никакъв случай не можеше да различи и разпознае Богдан от Балкан, но набитото селско око на Венко веднага намери тънкото различие между двамата другари. Той така пристъпи към тях, така ги погледна, така им заговори и ги погали, че веднага спечели сърцата и приятелството им.

Балкан и Богдан бяха руси като яздача

си. Златистият им косъм лъщеше по широките им гърбове и дебели бутове. Гривите им бяха еднакво дълги и гъсти. На челата им имаше еднакви бяли звезди. Богдан имаше бяли косми и над копитото на лявия си заден крак, беше патагон, а Балкан нямаше никакво петно по краката си. Това беше единственото различие между двамата. Венко още от дома си знаеше, че чистотата за коня има толкова голямо значение, че се равнява на половината от храната му, затова неговите коне винаги и единствени в целия полк бяха най-чисти и имаха вид на най-добре хранени, макар че не получаваха нито драм повече от онова, което получаваха другите коне.

Дружбата между яздача Венко и двата коня стигна такава сила до края на службата на войника, че раздялата им беше много мъчна, но за тяхно щастие или нещастие раздялата им не трая дълго време. Не беше изминала и една година след раздялата им, когато Венко получи повиквателно да се яви в казармата на военно обучение.

Беше след девети септемврий 1944 г., затова Венко знаеше какво означава това военно обучение. Трябваше с оръжие в ръка да се изгонят от Балканския полуостров германските войски. Той не пророни сълза, когато се разделяше с младата си невеста, защото чувството за дълг към родината у този опе-

чен селянин беше по-силно от всички други чувства. Той дори се зарадва, че ще може пак да се види с своите стари приятели Балкан и Богдан.

Когато пристигна в казармата, Венко не отиде да се моли да го назначат пак в втора батарея на полка, където беше отслужил редовната си военна служба и където се намираха неговите другари и приятели, защото селският му живот го беше научил да не се натрапва на никого и да не се моли за нищо. Но щастието дойде на помощ на този скромен и работлив българин. Комисията го определи за служба в втора батарея. Това беше достатъчно за него, другото се нареди само по себе си. Още от вратата на батареината канцелария фелдфебелят посрещна Венка с сърдечно ръкостискане и веднага отсече:

— Значи, ще заемеш старото си място — процепен яздач на първо оръдие. Ти беше там и по-рано и познаваш конете си.

— Тъй вярно, господин фелдфебел. Покорно благодаря, господин фелдфебел, — беше краткият отговор на войника.

Веднага след това Венко се затича в конюшната, за да се обади на Богдана и Балкана, та след това да се погрижи за облеклото си. Макар и в селско облекло, конете от далеч познаха яздача си и едновременно почнаха да ахарижат и да натискат коновръзно-

то въже, за да излязат напред да го посрещнат. Когато Венко ги приближи, и двата коня най-напред пъхнаха муцуните си под мишниците му, а след това поставиха брадите си на двете му рамена. Това беше тяхната установена приятелска ласка. Венко ги целуна поред няколко пъти, почерпи ги с по едно голямо парче селска бяла погача, каза им, че е назначен пак при тях и отиде в батареиното помещение, за да се облече с новите си войнишки дрехи.

Щом беше готово първото артилерийско отделение от 3-и артилерийски полк, веднага се натовари на влака и замина за Гюешево. Оттам без забава отделението тръгна по славния път на своите победи. А те се нижеха като зърна на броеница. Деве баир, Крива Паланка, Стражин, Страцин бяха победни диаманти на тази броеница. Но за да се напие тези диаманти на златния конец на българската военна история безспорна заслуга имат и яздачът на първо оръдие от втора батарея на 3-и артилерийски полк ефрейтор Венко Петров Заяков и неговите процепни коне Балкан и Богдан.

Разбит при Страцин, противникът в голям безпорядък се оттегли в различни посоки. Нашите войски трябваше да го преследват и да го унищожат, където го настигнат. Втора батарея получи задача, да напусне шо-

сето Страцин—Куманово и да преследва противника в югозападна посока към селата Рудинци, Довизенце и Яйченце по лявия бряг на Крива река.

Беше двадесет и осми октомври 1944 година. Валеше дъжд. Междуселският път беше тесен, стръмен и силно разкалян. Колоната закъсна и трябваше да се движи нощем. Оръдията затъваха. Войниците помагаха на конете да ги измъкват от калните ями. Конете се плъзгаха, падаха, но пак ставаха под ударите на бичовете на яздачите. Само първо оръдие от батареята вървеше без задръжки, защото яздачът Венко и процепните коне Балкан и Богдан оправяха пътя си без помощта на бича.

Колоната скоро достигна коритото на Крива река. Луната осветяваше широката ивица от навлечените от височините пясъци и камъни. Между тях като голяма змия се виеха и мътните води на реката, засилени от проливния дъжд. Нямахше нито време, нито възможност да се търси брод за преминаването на реката. Пък и Венко Петров не се плашеше от неизвестността. Не се плашеха и неговите коне. Те напрегнаха силите си и прехвърлиха оръдието на левия брег на буйната река, но другите оръдия не можаха да бъдат така лесно прехвърлени. Едни от тях загазиха в пясъците, други затънаха в мътните во-

ди на реката. Венко виждаше всичко това от отсрещния брег и не дочака заповед да отиде да помогне на другарите си. По свой начин той разпрегна конете си, потупа ги по вратовете, погали ги по муцуните и им каза, че трябва да помогнат на другарите си. Тройката бързо се разбра и веднага се залови на работа. Не мина и половин час и всички оръдия и ракли, с помощта на процепния впряг на първо оръдие от батареята бяха прекарани на отсрещния бряг на Крива река.

Колоната отново се подреди и продължи пътя си в нощта. Но когато трябваше за трети път да се преминава реката, нощта заедно с луната се оттеглиха на почивка, а мъгливия ден дотича с киселата си усмивка. Беше двадесет и девети октомври седем часа заранта. Пак с помощта на Венко, Балкан и Богдан оръдията на втора батарея преминаха реката и се наточиха по един тесен и нанагорен междуселски път, който води за с. Довизенце.

Когато първо оръдие от втора батарея стигна до гребена на възвишението и му оставаше да измине само около петстотин метра по надолницето, за да влезе в с. Довизенце, пред него паднаха няколко неприятелски снаряда. Следващите оръдия също бяха излезли на гребена, когато противниковата артилерия започна да изригва урагани

по нашата втора батарея. Гранатите се пръскаха отпред, отзад, вляво, вдясно. Те засипаха нашата батарея с желязо, пръст и пушек. Трясъкът им заглуши всички. Пътят за селото беше заприщан с преграден огън. Хората се прикриха в храсталака зад гребена, но Венко не се поддаде на чувството за самозапазване. Той не остави конете си, за да отиде зад гребена да се закрие от адския артилерийски огън на противника.

Когато противникът не можеше да вижда повече какво става в нашата батарея, понеже му пречеше димът и праха от собствената му стрелба, той прекрати огъня си. Командирът на втора батарея веднага използва затишието, за да закрие батареята си в дола, където се намираше с. Довизенце.

— Момци, кой от вас желае да откараме оръдията в селото, за да ги спасим от огъня на противника? — извика той с висок глас.

Яздачът Венко Петров пръв се отзова на искането на батареиния командир. Той нищо не каза, а само бързо откачи кобилищата на предните впрягове, метна се на гърба на Богдана и смъкна оръдието по нанадолнището до дола на с. Довизенце. Когато настани оръдието си на безопасно място, той помисли веднага и за другите оръдия, и реши да се върне, за да докара и друго оръдие. Но щом се опита да поощри другарите си за новия

подвиг, още при първата ласка от негова страна, кон Балкан помириса ръката му, залитна и падна. С това верният другар искаше да каже, че разбира желанието на приятеля си, но не ще да може да го изпълни, понеже е тежко ранен и свършва земния си живот. Яздачът се наведе над падналия кон, погали го по муцуната и проля две сълзи над творените му очи. В този миг противникът, видял раздвижването на нашата батарея поднови урагания си огън. Артилерийският трясък извади яздача Венко Петров от тъгата му за изгубения другар и му напомни за грозната действителност и за дълга, който още не е изпълнен.

Венко се надигна, прегърна Богдана и го поведе на горе към гребена, където стояха останалите оръдия на батареята, засипани с дъжд от неприятелски гранати. Без да мисли за опасността, на която се излага, той спрегна Богдана с един от здравите коне на раклата на оръдието и я закара на безопасно място. След това откара второто оръдие и втората ракла. Провидението покровителствува хероите. То запази здрав и читав и хероя Венко Петров Заяков, заедно с приятеля му кон Богдан, който беше само леко ранен.

Когато батареята се прибра на безопасно място, от където можеше да отмъсти на ко-

варния враг за нанесените ѝ загуби, сините очи на Венко блестяха от удоволствие, че яздачът е изпълнил дълга си до край. По пътя си към дълга и славата, той нито за миг не забрави четворногия си приятел кон Балкан, но се утешаваше с мисълта, че той загина херойски и му помогна да закачи синята лента на ордена за храброст на гърдите си

СТРАЖИН

Есента на 1944 година пристъпи към Балканския полуостров навъсена и сърдита. Тя се сърдеше на германците и с влагата, мъглата и студенината си искаше да им даде да разберат, че не са добре дошли гости в китните балкани и трябва по-скоро да ги напуснат. Наистина, сърдитата есен от една страна спъваше победния ход на българските войски, които се бяха нагърбили с благородната задача да освободят земите на братска Югославия, но от друга страна тя шибаше врага и го караше да бяга.

Още от първите дни на месец октомври черни дъждовни облаци се бяха спуснали

низко и бяха прибулили гордите върхове на Осоговската планина и на Джерман, между които се гърчи като ударена змия Крива река. Вече петнадесет дена нашите бойци, които гонеха врага от Деве баир през град Крива Паланка, по посока на Куманово не бяха виждали златните лъчи на все още топлото есенно слънце. Влагата беше проникнала чак до костите на бойците. Кръвта на ранените се смесваше с дъждовната вода и есенният мраз увеличаваше болките им. Но те понасяха всичко това с велико търпение и радост, че имат възможност да изпълнят един велик дълг към братята македонци.

На шестнадесети октомври утринното игриво слънце раздърпа мрачните облаци, разкъса ги и хвърли сноп златисти лъчи върху тясната котловина около гъвкавата снага на Крива река пред Стражин. Полите на голата каменлива височина бяха позлатени от слънцето, но гърбът и темето ѝ останаха закрити от гъстата мъгла.

Кандидат подофицерът Методий Кирилов Лазов от град Пловдив беше командир на моторното радиоотделение от 2-а дивизионна безжична рота, което имаше за задача да поддържа радиовръзката на щаба на 2-а пехотна Тракийска дивизия с частите и подделенията на дивизията. Огреян от веселите лъчи на есенното слънце, свързочни-

кът настани моторната кола в с. Стамболийска махала и провери радиовръзките с всичките части на дивизията, които имаха радиоприемателни и предавателни станции. Той остана доволен от проверката, защото всички повикани се обадиха на съответните радиовълни.

В това време нямаше заповеди за предаване и младият студент се отдаде на мечти по близкото бъдеще след свършването на войната. Той отдавна желаше да следва инженерство, затова във всяко свободно време се залавяше или с решението на някоя трудна математическа задача, или използваше празно листче, за да рисува проекти на сложни мостови конструкции. Така направи и сега. Но това беше за малко. Мостовата конструкция беше прекъсната на средата, защото връзките донесоха бързо заповеди от командира на дивизията, които трябваше веднага да бъдат предадени до частите.

Щом Методий Кирилов започна да изпраща радиовълните по различни посоки, частите от дивизията се раздвижиха. Заповедите бяха за настъпление и овладяване на Стражин, който до този миг не даваше никакъв признак за живот, каточели там нямаше нито една жива душа.

Превит на две в тясната и ниска радиопаратна на моторната кола Методий Кири-

лов спокойно работеше с ключовете и копчетата на радиоапарата и изпращаше радиовълните по предназначението им. Частите от дивизията настъпваха в боен ред при пълна тишина като на мирновременното учебно място. Коварният противник беше решил да изчака нашите войски да се приближат на решително разстояние, та тогава да открие огън по тях. В това време мъглата над Стражинската височина се пръсна изведнаж като под удара на вълшебна пръчка. Забулените от нея очи на врага бяха отворени. Те огледаха разположението на нашите части, а така също забелязаха и моторната кола на радиопредавателната станция, макар и да беше изкусно прикрита между къщите на с. Стамболийска махала.

Да се унищожават командирите и разрушават командните и наблюдателни места на противника е една от първите бойни задачи на всеки воюващ. Това знаеха много добре и германците, затова те не се бавиха нито миг. Щом забелязаха моторната радиопредавателна станция, те веднага насочиха огъня на своята артилерия върху нея. Неприятелските гранати се изсипаха върху радиопредавателя като град. Стрелбата беше много точна и снарядите попадаха много близко около колата. Виждайки опасността, кандидат подофицерът Методий Кирилов Лазов освободи прислуга-

та на колата и станцията, за да се прикрие в близките окопи, но сам той остана на апарата, за да поддържа връзката с бойните части на Тракийската дивизия.

Останал сам сред адския трясък на снарядите, Методи Кирилов продължаваше да работи с апаратите и да поддържа връзката между частите на дивизията, защото той знаеше още от мирновременната си подготовка единственото основно свързочно правило: „умри, но свързка дай!“

Не мина много време, след като Методий беше изпратил хората си да се закрият, когато един от многото изпратени от противника снаряди се пръсна почти под самата моторна кола, надупчи колелата ѝ и спуква гумите. Колата подскочи, раздруса се и се наклони, залитна да се обърне, но пак остана на мястото си, като наранен звяр. Свързочникът падна от столчето си, но бързо се надигна и първата му работа беше да провери, дали работят апаратите. Щом апаратите забръмчаха, той се успокои. Това беше важното, другото беше дребулия като смъртта, защото човек умира само един път и то непременно. Кога ще стане това, не е толкова важно. А за себе си младият свързочник Методи Кирилов Лазов съвсем и не мислеше. Важното, същественото за него в тоя момент беше да поддържа връзката.

Апаратите на радиостанцията и свързочникът продължаваха да работят, но и противникът продължаваше да стреля по моторната кола. Втори снаряд попадна близо до самата кола. Едно парче от него проби стената на моторната радиостанция и го удари за голямо щастие на свързочника само в бляха на колана му. Той не остана не ранен, но раната беше лека. Методий Кирилов и от това не се смути. Болката от удара в корема му, колкото и остра да беше, премина толкова бързо, колкото бързо и ненадейно беше дошел и снарядът. Щом премина тя, свързочникът продължи работата си на апаратите.

Продължи я той, но пак бе обсипан с град от гранати. Те се пръскаха около него, парчетата свистяха край ушите му, някои падаха върху колата, но свързочникът Методи не напусна нито за миг своите апарати.

Така той остана на поста си, до край, защото противникът скоро помисли, не без основание, че е направил радиопредавателната станция негодна за работа и прекрати стрелбата си по нея. Методий Кирилов поддържа връзката между частите от Тракийската дивизия до край. Той не умря, защото природните стихии се прекланят пред храбреците и ги покровителствуват.

За този отлично изпълнен воински дълг

храбрият свързочник кандидат подофицер
Методий Кирилов Лазов беше награден с
ордена за храброст, който и днес краси гър-
дите му вече като студент във Висшето тех-
ническо училище при Софийския универ-
ситет.

СЪДЪРЖАНИЕ

	Стр.
Вместо предговор.	5

от Петко Пеев:

1. Легендарният — посветен на генерал Никола Генчев, командир на 2 пехотна Тра- кийска-Стражинска дивизия, за подвига му на 6. 10. 1944 година при в. Киселец.	9
2. Прояснение — посветен на поручик Ни- кола Георгиев Гечков — командир на 4 рота от 9 пех. полк за подвига му на 14. 9. 1944 го- дина при Деве баир.	21

3. **Вдъхни всякому, о Боже!** — посветен на поручик Ненчо Ангелов Гърев от 27 пех. полк, 1 гвардейска рота, за подвига му на 27. 10. 1944 година при р. Пчиня. 26

4. **Киселец** — посветен на майор Александър Цеков Дюлгеров — командир на 2 див. картечна дружина за подвига му на 6. 10. 1944 година при в. Киселец. 32

5. **Какви е деца раждала** — посветен на фелдфебел Стоил Младенов Санкев от 5 рота 9 пех. полк за подвига му на 16. 10. 1944 година на в. Стражин. 40

от Константин Н. Петканов:

6. **Богат лов** — посветен на кандидат-под-офицера Тодор Ненков Добрев от 4 рота 27 пех. полк за подвига му на 4. 11. 1944 година при с. Четирци — Кумановско. 49

от Антон Стряма:

7. **Страница от една епопея** — посветен на подофицера Ангел Пенев Личев от 27 пех. полк, 5 рота, за подвига му на 2. 11. 1944 година при с. Четирци — Кумановско. 55

8. **Един човек** — посветен на санитарния подофицер Георги Апостолов Андреевски от 9 пех. полк, 9 рота, за подвига му на 16. 10. 1944 година при Стражин. 62

от Георги Димов:

9. **Първият между първите** — посветен на кандидат-подофицера Пантелей Петров Павлов от 2 див. картечна дружина, за подвига му на 5. 10. 1944 година при в. Киселец. 71

10. **За Родината** — посветен на Илия Михайлов, пом. командир на 3 дружина 21 пех. полк за подвига му при Крива Паланка. 82

11. **Вие само позволете** — посветен на ред-ника Станой Илиев Кентов от 2 рота на 2 див. бронезстребителна дружина за подвига му на 18. 10. 1944 година при в. Стражин. 85

12. **На височината с тополата** — посветен на офицерски кандидат Петър Стефанов Рачев от 21 пех. полк за подвига му на 14. 11. 1944 година при в. Султан тепе. 92

13. **Човек и херой** — посветен на санитарен подпоручик д-р Димитър Спасов Пасков от 27 пех. полк за подвига му на 9. 11. 1944 година при гр. Куманово. 99

от Никола Агънски:

14. Балкан и Богдан — посветен на ефрейтор Венко Петров Заяков от 2 батарея 3 артилерийски полк за подвига му на 29. 10. 1944 година при с. Довизенце, Кумановско 107

15. Стражин — посветен на канд.-подофицер Методи Кирилов Лазов от моторното радио отделение на 2 див. безжична рота за подвига му на 16. 10. 1944 година при с. Стамболийска махла 116

1, 28

